

Národné osvetové centrum, Slovenská republika

Kultúra bez bariér

Národné osvetové centrum 2020

Elektronická publikácia, Bratislava 2020

Kultúra bez bariér

Národné osvetové — centrum 2020

Obsah

- 5** Úvod
- 6** **K procesu sprístupňovania kultúrnych inštitúcií a kultúrnych formátov osobám so zdravotným postihnutím v rezorte kultúry**
Mgr. Daniela Kuhnová
- 10** **Aktivity Národného osvetového centra zamerané na zdravotne postihnutých občanov**
PhDr. Svetlana Chomová, PhD.
- 14** **Osudy**
Mgr. Radoslav Pančík
- 20** **Svetlušky – podujatie pre zdravotne a mentálne postihnuté deti**
Mgr. Daniela Čižmarová
- 26** **Aj my to dokážeme**
Mgr. Anetta Cvachová
- 32** **Kultúrne aktivity pre ľudí so zrakovým postihnutím organizované ÚNSS**
Eliška Fričovská
- 36** **O Galérii Nezábudka a projekte Hľadá sa talent**
Alexandra Tamášová
- 40** **Seniori ako inšpirácia alebo Z náručia poznania**
PhDr. Miroslav Žabenský
- 44** **Stružielka**
Ján Ďurica, Mgr. Simona Melicherová
- 48** **„Pohodové“ filmové predstavenie**
Mgr. Jarmila Žišková
- 52** **Aktivity pre zdravotne znevýhodnených spoluobčanov v galantskom regióne**
B. Eva Farkašová
- 56** **ABILYMPIÁDA – priestor na seberealizáciu a rovnosť príležitostí**
Mgr. Lucia Vetrecinová

Úvod

Jednou z nosných oblastí vzdelávania v Národnom osvetovom centre je občianske vzdelávanie. Pri realizácii aktivít s touto problematikou sme sa snažili pokryť čo najširší okruh obsahov a tém, ktoré súčasná spoločnosť akcentuje. Problematike integrácie zdravotne postihnutých občanov alebo saturácii potrieb tejto cieľovej skupiny v oblasti kultúry sa Národné osvetové centrum začalo venovať najmä po roku 2016. V rámci seminára k problematike ochrany a podpory ľudských práv sme zaradili aj témy, ktoré sa dotýkali práv osôb so zdravotným znevýhodnením. Na túto aktivitu nadviazali semináre realizované v rokoch 2018 a 2019, ktoré už cielene upozorňovali na potreby a požiadavky zdravotne ťažko postihnutých osôb v kultúrnych zariadeniach a zdôrazňovali potrebu integrácie zdravotne ťažko postihnutých v rámci vzdelávacích, záujmových, umeleckých a ďalších aktivít.

Elektronická publikácia, ktorú predstavujeme, prináša informácie o kultúrnych aktivitách rôznych subjektov v oblasti kultúry podporujúcich integráciu osôb so zdravotným znevýhodnením. Naším cieľom bolo propagovať činnosť a zaujímavé projekty v oblasti kultúry pre znevýhodnené skupiny. Publikácia prináša pohľad na oblasť kultúry a jej možnosti, prínos a význam pri začleňovaní osôb so znevýhodnením rôzneho typu do života spoločnosti. Podstatnú časť tvoria príklady dobrej praxe – aktivít v oblasti kultúry, ktoré realizovali kultúrne subjekty a občianske združenia.

Našou snahou je upozorniť na potrebu venovať pozornosť aj tejto cieľovej skupine kultúrno-osvetového pôsobenia a predstaviť pozitívne skúsenosti v danej oblasti. Publikácia prezentuje najmä činnosť kultúrnych zariadení, ktoré tvoria zaujímavé a rôznorodé podujatia pre zdravotne znevýhodnených občanov. Sme presvedčení, že integrácia osôb so zdravotným znevýhodnením a ťažkým zdravotným postihnutím má význam pre túto cieľovú skupinu aj pre ostatnú populáciu, pretože pomáha búrať bariéry v spoločnosti.

Publikácia sa snaží usmerniť kultúrne a ďalšie subjekty pri realizácii aktivít pre osoby so znevýhodnením a ťažkým zdravotným postihnutím, poukázať na možnosti rozvoja v tejto oblasti, inšpirovať pri kreovaní podujatí podobného charakteru do budúcnosti a napomáhať tak integračné a debarierizačné procesy v spoločnosti.

Verím, že sa to podarilo.

K procesu sprístupňovania kultúrnych inštitúcií a kultúrnych formátov osobám so zdravotným postihnutím v rezorte kultúry

Podpora ľudských práv ľudí ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením je znakom vysokej úrovne spoločnosti, založeného na princípoch solidarity a tolerancie. Majoritná spoločnosť často ani netuší, s čím všetkým sa títo ľudia denne pasujú, aké veľké úsilie musia vynaložiť, aby mohli plnohodnotne žiť, vzdelávať sa, tvoriť, zvládnuť svoju inakosť, obhajovať svoje záujmy a plnohodnotne participovať na živote na spoločnosti.

Zvlášť zraniteľnou skupinou sú osoby so zdravotným postihnutím. Až príliš často čelia fyzickým a informačným bariéram, samote a chudobe. Aby štát zmiernil riziko ich vylúčenia, vytvára mechanizmy, ktoré zabraňujú ich diskriminácii a sociálnemu vylúčeniu.

Legitimita práv osôb so zdravotným postihnutím vrátane kultúrnych sa naplnila prijatím Dohovoru OSN na ochranu práv osôb so zdravotným postihnutím (ďalej dohovor), ktorý Slovenská republika ratifikovala v roku 2010. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky sa podieľa na implementácii tohto dokumentu, najmä článku 30, ktorý akcentuje účasť osôb so zdravotným postihnutím na kultúrnom živote, rekreácii, záujmových aktivitách a športe. Na národnej úrovni sú jednotlivé články dohovoru implementované do konkrétnych opatrení v rámci Národného programu rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím.

V tomto kontexte je prioritou, aby rezort kultúry vytváral a systematicky zlepšoval podmienky na odbúravanie fyzických i mentálnych bariér v prístupe osôb so zdravotným postihnutím ku kultúrnym inštitúciám a kultúrnym formátom. Ide v podstate o to budovať „otvorené“ kultúrne inštitúcie „priateľské“ voči osobám so zdravotným postihnutím a zároveň zabezpečiť im relevantné kultúrne formáty – s ohľadom na jednotlivé druhy zdravotného postihnutia, ktoré sú nevyhnutnou podmienkou plnej účasti týchto osôb na kultúrnom živote.

Iniciatívy posilňujúce dlhodobý proces debarierizácie – sprístupňovania kultúrnych inštitúcií a kultúrnych formátov pre osoby so zdravotným postihnutím sa aktuálne premietli aj do Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2020 – 2024:

„Vláda SR vytvorí podmienky na ochranu, podporu a rozvoj kultúrnych práv ľudí so zdravotným postihnutím a inak znevýhodnených skupín obyvateľstva vrátane ľudí ohrozených chudobou, sociálnym vylúčením a inou diskrimináciou prostredníctvom:

- vyčíslenia debarierizačného dlhu vo verejnom sektore,
- vytvorenia plánov debarierizácie a spustenia postupnej systematickej fyzickej a informačnej debarierizácie vo všetkých organizáciách v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky,

- implementácie prijatých opatrení na zabezpečenie a zlepšenie prístupu ku kultúre pre osoby so zdravotným postihnutím (fyzická a informačná debarierizácia),
- vytvorenia inštitucionálneho zázemia pre slovenskú autoritu pre Braillovo písmo;
- štandardizácie slovenského posunkového jazyka,
- vzniku špecializovaných podporných programov pre znevýhodnené skupiny.“

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky sa problematikou kultúry osôb so zdravotným postihnutím zaoberá dlhodobo, pričom kladie dôraz na trvalú udržateľnosť a efektívne fungujúce mechanizmy v predmetnej oblasti. Každoročne si stanovuje rámec špecifických úloh, ktoré deklaruje a realizuje prostredníctvom súborov opatrení, metodických materiálov, prieskumov, ktorými sa snaží pohnúť veci k lepšiemu. Prelomový bol napríklad prieskum, ktorý rezort kultúry realizoval v roku 2017. Išlo o mapovanie stavu fyzickej a informačnej debarierizácie v rezortných organizáciách (Informácia o stave fyzickej a informačnej debarierizácie v organizáciách v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, informatívny materiál).

Prieskum ukázal, že stav fyzickej debarierizácie organizácií v zriaďovateľskej pôsobnosti rezortu kultúry nie je uspokojivý. Až v tretine budov prístupných verejnosti nebol zabezpečený bezbariérový vstup a pohyb. Stoštyri objektov malo k dispozícii parkovisko alebo vyhradené miesta na parkovisku, z nich len 14 malo vyhradené parkovacie miesta pre osoby so zdravotným postihnutím. Neprijemnou správou bol tiež fakt, že iba 29 zo 197 budov malo v roku 2017 hygienické zariadenie vyhradené pre osoby so zdravotným postihnutím (v rámci tejto aktivity bolo zmapovaných 197 budov a objektov organizácií a 6 budov v správe rezortu). Podobnú nedostatok ukázal prieskum aj pri informačnej debarierizácii. Ako najväčší nedostatok expozícií a výstav sa ukázala absencia hmatom spoznatelných exponátov, chýbajúce sprievodné texty v Braillovom písme; v oblasti kultúry pre osoby so sluchovým postihnutím sa ukázala úplná absencia sprievodcov ovládajúcich posunkový jazyk. Inštitúcie tiež nedostatočne reflektovali kultúrne potreby ľudí s mentálnym postihnutím. Prieskumom sa zistilo, že organizáciám chýbajú moderné technické riešenia napr. využívanie QR kódov, možnosť zapožičania tabletu, audiosprievodcovia, videosprievodcovia, výťahy prispôbené pre OZP. Veľmi nízka bola i miera existujúcich 3D modelov – zbierkových predmetov aj iných artefaktov, ktoré možno spoznávať hmatom. Prieskum poukázal aj na relatívne nízke povedomie zamestnancov rezortných inštitúcií o predmetnej problematike.

Na základe uvedených zistení boli následne definované naliehavé úlohy:

zvyšovať informovanosť zamestnancov o problematike kultúry osôb so zdravotným postihnutím a tiež stanoviť ďalšie efektívne opatrenia na zrýchlenie procesu odstraňovania informačných a fyzických bariér v rezortných organizáciách.

Veľmi poučnou skúsenosťou v tomto smere bol vzdelávací seminár pre štatutárov rozpočtových a príspevkových organizácií v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Išlo o interaktívne vzdelávacie podujatie pre organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti rezortu kultúry pod názvom Otvorené – ústretové – prístupné (kultúrne inštitúcie na ceste k debarierizácii), ktoré rezort kultúry organizoval v spolupráci s Národným osvetovým centrom v roku 2018. Vďaka expertom na problematiku kultúry osôb so zdravotným postihnutím sa pomenovali bariéry, ktoré obmedzujú kultúrne práva ľudí so zdravotným postihnutím a ktoré im nedovoľujú naplno sa zúčastňovať na tvorbe a užívaní kultúrnych statkov. Vďaka unikátnym prezentáciami mohli účastníci podujatia naplno porozumieť, že bariérou v dostupnosti kultúrnych služieb môže byť nielen nedostupné parkovisko, schody pri vstupe do sály, labilná rampa pre invalidný vozík, ale aj nedebarierizované sociálne zariadenie, zlá orientácia v priestore kultúrnej inštitúcie. Nehovoriac o neprístupnosti umeleckých diel vo vhodných kultúrnych formátoch. Pretože po fyzických bariérach často nasledujú aj informačné – neexistujúce titulky v Braillovom písme, zvukový sprievodca, hmatová línia, hmatom dostupné kópie umeleckých predmetov – 3D objekty, QR kódy, texty vo formáte easy to read, tlimočníci do slovenského posunkového jazyka, indukčné slučky, nie sú sprievodcovia, ktorí by osobám so zdravotným postihnutím poskytli kompletne služby v rámci kultúrnej inštitúcie a pod.

Zážitková forma prezentácií („na vlastnom tele“, „na vlastné oči“) sprostredkovala silnú emóciu. Prostredníctvom interaktívnej umeleckej inštalácie (Black Box) mohli účastníci podujatia zažiť bežné ráno nevidiaceho človeka, hmatom spoznávať predmety (po tme si uvariť kávu), čuchom rozoznávať rôzne vône (liečivé byliny). Zároveň mohli byť účastní na umeleckom preklade hudobného diela do slovenského posunkového jazyka, zažiť špecifický humor nevidiacich, spoznať ich pohybový talent, ale aj porozumieť špecifikám tlmočenia umeleckého objektu do slovenského posunkového jazyka, priamo v praxi spoznať prácu profesionálnych tlmočníkov či oceniť skvelé gastronomické služby zamestnancov chránenej dielne (kaviareň Radnička). Na základe hesla, že raz vidieť je viac, ako stokrát počuť, sa inšpirácie zo seminára (ale aj z ďalších podobných podujatí a iniciatív v rámci rezortu) začali viac udomáčňovať v kultúrnych aktivitách rozpočtových a príspevkových organizácií Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, napr. Slovenského národného múzea (zvlášť Múzeum židovskej kultúry – jeho organizačná zložka Múzeum holokaustu v Seredi) – výstavy sprístupnené ľuďom so zrakovým i sluchovým postihnutím, Slovenský ľudový umelecký kolektív – umelecké tlmočenie do slovenského posunkového jazyka v rámci hudobno-tanečného predstavenia pre deti, Slovenská knižnica pre nevidiacich v Levoči – audioformáty a formáty v Braillovom písme, Národné osvetové centrum – vzdelávacie a publikačné aktivity pre zamestnancov rezortu kultúry a pod.

V snahe systematicky zlepšovať nelichotivú situáciu v rezorte bol ministerke kultúry v roku 2019 predložený interný strategický materiál: Opatrenia na zabezpečenie a zlepšenie prístupu ku kultúre pre osoby so zdravotným postihnutím (fyzická a informačná debarierizácia), ktorý obsahuje celý komplex úloh. Ide o tri oblasti v rámci procesu odstraňovania bariér: Prvá sa týka dotačného programu Kultúra znevýhodnených skupín obyvateľstva (trvalo udržateľná a systematická podpora, monitoring projektov a tvorba optimálnych merateľných ukazovateľov, vytvorenie nového podprogramu na podporu fyzickej debarierizácie relevantných inštitúcií, problematika dočasných vyrovnávacích opatrení, zber dát), ale aj prieskumu stavu debarierizácie cirkevných inštitúcií, budovania odborných kapacít, sústavného zvyšovania informovanosti zamestnancov rezortu a pod. Druhá oblasť zahŕňa typ opatrení, ktoré smerujú k zlepšeniu prístupu ku kultúre osôb so zdravotným postihnutím vo vzťahu k organizáciám v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky (vytvoriť finančný rámec na financovanie debarierizácie, zabezpečiť súlad webových sídel so štandardmi pre informačné systémy verejnej správy a pod.). Tretiu skupinu opatrení tvorí problematika debarierizácie kultúry pre osoby so zdravotným postihnutím vo vzťahu k médiám (dostupnosť audiovizuálnych obsahov prostredníctvom audiovizuálnych mediálnych služieb, príprava stabilného finančného nástroja na podporu audiokomentárov pre nevidiacich a titulkov pre nepočujúcich). Implementácia týchto opatrení je však podmienená vyčlenením optimálneho objemu finančných prostriedkov, ktoré je potrebné použiť na predmetný účel.

Základnou podmienkou na systematickú ochranu ľudských práv osôb so zdravotným postihnutím je optimalizácia a tvorba legislatívnych, inštitucionálnych a finančných nástrojov, ktoré vytvárajú optimálnu bázu pre ich intelektuálny, tvorivý a osobnostný rozvoj, ako aj ich schopnosť plne sa integrovať do spoločnosti.

Proces sprístupňovania kultúry pre osoby so zdravotným postihnutím súvisí aj s mnohými medzinárodnými i domácimi legislatívnymi aktivitami, ktoré umožňujú rovný prístup ku kultúrnym statkom. V nedávnom čase došlo k zavedeniu opatrení v oblasti autorských práv zabezpečujúcich lepšiu dostupnosť určitých diel a predmetov ochrany (napr. kníh, časopisov alebo zvukových záznamov) v prístupných formátoch (napr. v Braillovom písme alebo vo zväčšenom písme) pre osoby nevidiace, zrakovo postihnuté alebo postihnuté inou poruchou čítania, ktorú garantovala Svetová organizácia duševného vlastníctva prostredníctvom Marrákešskej zmluvy. Ďalšie legislatívne zmeny sa aktuálne budú týkať napr. zákona o digitálnom vysielaní – transponovania smerníc Európskeho parlamentu a Rady EÚ (napr. smernica o audiovizuálnych mediálnych službách). Jedným z cieľov tohto legislatívneho návrhu bude aj ďalšie zlepšenie prístupu osôb so sluchovým a zrakovým postihnutím k audiovizuálnym obsahom.

Na domácej pôde sa chystajú nelegislatívne iniciatívy súvisiace s ustanovením Braillovej autority (stabilnej domovskej inštitúcie pre Braillovo písmo). Významný posun nastal pri naplňaní jednej z podmienok na realizáciu úlohy z Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2020 – 2024, ktorý súvisí s rozvojom slovenského posunkového jazyka (v úlohe ide o standardizáciu slovenského posunkového jazyka). Slovenský posunkový jazyk bol v roku 2018 zapísaný do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska v zmysle Dohovoru OSN na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva. Dňa 23. 9. 2020 sa vo dvorane Ministerstva kultúry Slovenskej republiky realizoval slávnostný akt vyhlásenia kodifikácie slovenského posunkového jazyka, ktorý zorganizovala komunita osôb s poruchou sluchu (Slovenský zväz nepočujúcich v spolupráci s Trnavskou univerzitou), ktorým sa zväčšila prvá etapa procesu sebaurčenia tejto komunity. Agenda spojená s ochranou slovenského posunkového jazyka (napr. zákona o slovenskom posunkovom jazyku) je prierezová a jej naplňovanie si vyžaduje spoluprácu rezortu školstva, ako aj rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny a tiež ďalších aktérov.

Súčasťou efektívne fungujúcich finančných nástrojov, na ktoré je Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky oprávnené hrdé, je dotačný program Kultúra znevýhodnených skupín, ktorý dlhodobou napomáha rozvoj kultúry osôb so zdravotným postihnutím. Tento mechanizmus slúži okrem podpory živej kultúry na podporu vydávania periodickej tlače a neperiodickej tlače, ktorá prispieva k vytváraniu rovnosti príležitostí v oblasti kultúrnej aktivity a prináša informácie o živote a kultúre osôb so zdravotným postihnutím, na vydávanie elektronických nosičov a publikovanie webových stránok rozvíjajúcich kultúrnu aktivitu osôb so zdravotným postihnutím, na podporu neformálneho vzdelávania a (od roku 2020) aj (explicitne) na podporu výskumných projektov a mobility. Od roku 2017 v rámci predmetného dotačného programu sa každoročne prerozdelená suma 980-tisíc eur, čo predstavuje oproti obdobiu rokov 2014 – 2016 nárast o 161,12 %. V roku 2018 bolo v rámci tohto dotačného programu prerozdelených spolu 954 500 eur a v roku 2019 bolo prerozdelených spolu 820 400 eur. Spolu za roky 2018, 2019 bolo z dotačného programu Kultúra znevýhodnených skupín podporených 386 projektov. V roku 2020 bola prerozdelená celková suma 980-tisíc eur na 188 projektov.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky nastúpilo na dlhú cestu odstraňovania bariér v prístupe ku kultúre pre osoby so zdravotným postihnutím. Má svoju víziu, má zadané konkrétne ciele. Na systematické zmeny sú však nevyhnutné aj finančné prostriedky, ktoré je potrebné vyčleniť, aby sa rezortné kultúrne organizácie stali skutočne otvorenými, ústretovými a univerzálne prístupnými pre všetkých.¹

¹ Predmetný dotačný program je okrem kultúry osôb so zdravotným postihnutím zameraný na podporu rovnosti príležitostí, integrácie do spoločnosti, prevencia a eliminácie všetkých foriem násillia, diskriminácie, rasizmu, xenofóbie a extrémizmu, podporu výchovy k tolerancii, posilnenia sociálnej a rodinnej súdržnosti a rozvoja medzikultúrneho dialógu. Dotačný program slúži tiež na podporu projektov, ktorých cieľovou skupinou sú znevýhodnené skupiny obyvateľstva, napríklad: ľudia so zdravotným postihnutím (telesné, mentálne, zrakové, sluchové postihnutie vrátane ochrany duševného zdravia – v zmysle Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím); deti a mládež – najmä deti z detských domovov, reedukačných zariadení, diagnostických centier, liečebno-výchovných sanatórií a resocializačných zariadení, deti žijúce v marginalizovaných rómskych komunitách, deti utečencov, detské obeť násillia; ženy (podpora projektov v oblasti kultúry prispievajúcich k implementácii

rovnosti mužov a žien), napr. nediskriminácia žien po 45. roku života, osamelé matky, obeť násillia, ženy žijúce v marginalizovaných rómskych komunitách, ženy ohrozené chudobou; seniori, najmä seniori ohrození chudobou a podpora projektov v oblasti kultúry zameraných na podporu aktívneho starnutia; migranti (podpora projektov zameraných na podporu kultúrnej integrácie); ľudia ohrození chudobou a sociálnym vylúčením (napr. mnohohetné rodiny, monoparentálne rodiny, odchovaní detských domovov, LGBTI ľudia, klienti resocializačných zariadení, ľudia vracajúci sa z výkonu trestu odňatia slobody, ľudia bez práce, ľudia bez domova, ľudia zo sociálne vylúčených spoločenstiev, obeť obchodovania s ľuďmi). V roku 2020 sa pre predmetný dotačný program zavŕšil, v spolupráci s Protimonopolným úradom, proces tvorby Schémy štátnej pomoci a schémy minimálnej pomoci, ktorý zabezpečuje lepšiu transparentnosť tohto finančného nástroja.

Aktivity Národného osvetového centra zamerané na zdravotne postihnutých občanov

Národné osvetové centrum v rámci aktivít v oblasti občianskeho vzdelávania venuje cieľovej skupine zdravotne znevýhodnených občanov náležitú pozornosť najmä v posledných rokoch. Podnetom na aktivizáciu v tejto oblasti bolo prijatie Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike v roku 2015. Táto stratégia sa zaoberala aj právami osôb so zdravotným postihnutím a deklarovala snahu zabezpečiť rešpektovanie občianskych, politických, sociálnych, kultúrnych a iných práv zo strany štátu, verejných orgánov i súkromného sektora. Na základe tejto stratégie vznikol na Slovensku Úrad komisára na ochranu ľudských práv aj Výbor pre osoby so zdravotným postihnutím ako stály orgán Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Hlavným poslaním tohto výboru je zvyšovať podporu a ochranu osôb so zdravotným postihnutím a dbať na dodržiavanie ich práv. V rámci starostlivosti o osoby so zdravotným postihnutím ako prioritné oblasti boli definované: prístupnosť, participácia na živote spoločnosti, rovnosť, zdravie, vzdelávanie a odborná príprava, zamestnávanie a sociálna ochrana.

V snahe podnieť a zvýrazniť význam tejto témy v občianskom vzdelávaní uskutočnilo Národné osvetové centrum niekoľko aktivít, ktoré akcentovali problematiku ľudských práv, vrátane práv občanov so zdravotným znevýhodnením.

Seminár **Ochrana a podpora ľudských práv v oblasti kultúry** (Bratislava, 14. septembra 2016) si kládol za cieľ upriamiť pozornosť pracovníkov v oblasti kultúry na aktuálne otázky a dokumenty dotýkajúce sa oblasti ochrany a podpory občianskych, politických, sociálnych, kultúrnych a iných práv, zvýšiť dôraz na problematiku predchádzania diskriminácii, xenofóbie a pod. a inšpirovať a usmerniť kultúrne organizácie pri realizácii podujatí s touto problematikou. Obsah seminára tvorili témy ľudskej dôstojnosti, práv národnostných menšín, rodovej rovnosti, integrácie marginalizovaných skupín obyvateľstva, holokaustu, práv dieťaťa, práv a ochrany zdravotne postihnutých a seniorov a ďalšie. Lektori seminára zdôrazňovali potrebu venovať sa problematike ľudských práv aj podrobnejšie a zacieliť pozornosť najmä výchovu a vzdelávanie na rôzne cieľové skupiny. Tiež zdôrazňovali potrebu propagácie a celospoločenskej kontinuálnej podpory a ochrany ľudských práv na všetkých úrovniach.

Podstatné myšlienky referátov obsahoval zborník zo seminára, ktorý Národné osvetové centrum vydalo v roku 2017. Aj keď jednotlivé príspevky neboli špeciálne zamerané na práva osôb so zdravotným postihnutím, seminár i zborník akcentovali potrebu hovoriť o akceptácii rôznorodosti a inklúzii v celospoločenskom význame.

Pokračovaním tejto tendencie bol seminár **Ľudské práva v kultúrno-osvetovej činnosti** (Bratislava 14. júna 2017), ktorý sa venoval predchádzaniu rasizmu, diskriminácii, xenofóbie, antisemitizmu a pod. Lektori seminára prezentovali témy práce so stereotypmi, inkluzívneho vzdelávania, nediskriminácie a ďalších. Seminár spolu s novými a aktuálnymi témami prezentoval metodické postupy a poukázal aj na pozitívne príklady z praxe. Seminár poskytol mnoho inšpirácií pre kultúrne subjekty pri realizácii podujatí s danou problematikou. Účastníci vyjadrili potrebu rozvíjať tému ľudských práv v občianskom vzdelávaní NOC.

V roku 2018 Národné osvetové centrum vydalo **Metodický list – Ľudské práva v činnosti kultúrnych zariadení** (Autorka a zostavovateľka: PhDr. Svetlana Chomová, PhD.). Metodický materiál obsahuje prehľad o oblasti ľudských práv v historickom kontexte, sleduje ich uplatňovanie na Slovensku, prináša konkrétne návrhy a postupy pre realizáciu aktivít rôznych foriem vhodných pre vzdelávanie v oblasti ľudských práv. Zborník zo seminára i metodický materiál sú prístupné na <https://www.nocka.sk/vzdelavanie/obcianske-vzdelavanie/>.

Všetky spomínané aktivity vytvorili priestor na realizáciu ďalších aktivít, ktoré už boli konkrétne zamerané na osoby so zdravotným znevýhodnením.

Čo sme urobili pre vybranú cieľovú skupinu?

1. Realizácia odborného seminára *Otvorené – prístupné – ústretové* v spolupráci s MK SR
2. Lektor/ moderátor z vybraných cieľových skupín
3. Poskytovie gastronomických služieb chránenou diétou Kaviareň Rudnička
4. Ukážky umeleckého tmočenia a vianočné koledy v posunkovom jazyku
5. Začiatkové vzdelávanie „Black box“ - svet nevidiacich

Seminár otvorené – ústretové – prístupné (kultúrne inštitúcie na ceste k debarierizácii) NOC 2018

Seminár Otvorené – ústretové – prístupné (kultúrne inštitúcie na ceste k debarierizácii) (Bratislava 3. októbra 2018) bol interaktívnym podujatím so zameraním na zlepšenie prístupu ku kultúre pre osoby so zdravotným postihnutím a skvalitnenie procesu debarierizácie kultúrnych inštitúcií v pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Nad podujatím prevzal záštitu štátny tajomník Ministerstva kultúry SR Konrád Rigó. Seminár upozornil na potreby osôb so zdravotným postihnutím v kultúrnych inštitúciách a kultúrnych zariadeniach, priblížil problematiku zo strany jednotlivých skupín postihnutých, kládol dôraz na riešenie tejto témy a prezentoval dobrú prax v danej oblasti. Cieľom seminára bolo:

- upriamiť pozornosť pracovníkov v kultúrnych zariadeniach na potreby zdravotne ťažko postihnutých osôb v kultúrnych inštitúciách a kultúrnych zariadeniach,
- zvýšiť dôraz na problematiku zdravotne ťažko postihnutých v rámci vzdelávacích, záujmových, umeleckých a ďalších aktivít realizovaných kultúrnymi subjektmi,
- inšpirovať a usmerniť kultúrne inštitúcie riadené MK SR pri realizácii opatrení sprístupňujúcich kultúrne aktivity osobám so znevýhodnením a s ťažkým postihnutím.

Lektormi seminára boli zástupcovia a predstavitelia organizácií zastupujúcich rôzne formy zdravotného postihnutia, zástupcovia subjektov a organizácií pracujúcich s touto cieľovou skupinou. Napríklad Jaroslav Cehlárik upozornil na kultúrne potreby nepočujúcich, ich očakávania a výzvy pre spoločnosť, Branislav Mamojka sa venoval potrebám nevidiacich a slabozrakých, lektorka Iveta Mišová sa zaoberala zapájaním ľudí s mentálnym postihnutím do aktivít v oblasti kultúry, Tibor Kőböl upriamil pozornosť na búranie bariér v kultúre s ohľadom na ľudí s fyzickým postihnutím. Zuzana Stavrovská, komisárka pre osoby so zdravotným

Seminár otvorené – ústretové – prístupné (kulturné inštitúcie na ceste k debariérizácii) NOC 2018

postihnutím, upozornila na práva osôb so zdravotným postihnutím z pohľadu legislatívy a jej uplatňovania v praxi. Príklady dobrej praxe prezentoval Jozef Vaško, ktorý poukázal na možnosti nových technológií v sprístupňovaní kultúry osobám so zdravotným postihnutím, Pavol Korček z Fakulty architektúry STU upozornil na potrebu odstraňovania všetkých foriem bariér a Jozef Balužinský, kastelán hradu Stará Ľubovňa, prezentoval formy sprístupnenia hradu Stará Ľubovňa osobám so zdravotným postihnutím.

Program seminára obohatili aj umelecké interaktívne inštalácie a prezentácie v oblasti sprístupňovania kultúrnych formátov pre osoby so zdravotným postihnutím.

V roku 2019 Národné osvetové centrum pokračovalo v realizácii aktivít s problematikou zdravotne postihnutých občanov seminárom **Kultúra pre všetkých** (Košice 14. júna 2019).

Umelecké tlmočenie do slovenského posunkového jazyka

Cieľom seminára bolo zdôrazniť pracovníkom v kultúrnych a vo vzdelávacích organizáciách v regiónoch potreby cieľovej skupiny zdravotne ťažko postihnutých osôb, usmerniť a motivovať ich pri realizácii aktivít pre túto cieľovú skupinu. Lektormi seminára boli pracovníci kultúrnych zariadení z Košického a Prešovského kraja, ktorí majú reálne skúsenosti s prácou s osobami s rôznymi druhmi postihnutia. Seminár otvorili prezentácie PhDr. Veroniky Vasilovej, PhD., z Národného osvetového centra a Ing. Júlie Jeleňovej, riaditeľky RCR ÚLUV Košice, ktoré vo svojich príspevkoch mapovali aktivity vo vzťahu k zdravotne ťažko postihnutým osobám vo svojich inštitúciách. Riaditeľ Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči Ing. František Hasaj prezentoval bohatú činnosť knižnice pri sprístupňovaní kultúry pre osoby nielen so zrakovým postihnutím. Podobne o skúsenostiach Ľubovnianskeho múzea pri práci so zdravotne ťažko postihnutými osobami referoval Mgr. Dušan Janický, správca skanzenu. Ďalšiu časť seminára tvorili príspevky PhDr. Moniky Piliarovej z denného centra duševného zdravia Facilitas, n. o., Košice a PaedDr. Lívie Kalmárovej z občianskeho združenia Artest, ktoré dokumentovali polyestetické vzdelávanie znevýhodnenej mládeže. Záver seminára tvorili ukážky sociálneho divadla pripravené skupinou mentálne postihnutých ľudí. Prezentácie lektorov z tohto seminára sú prístupné na <https://www.nocka.sk/prezentacie-zo-seminarov/>.

V závere treba zdôrazniť, že Národné osvetové centrum bude v aktivitách zameraných na potreby zdravotne znevýhodnených občanov pokračovať aj v budúcnosti. Bude potrebné sústrediť pozornosť najmä na:

- tímovú prácu a spoluprácu s odborníkmi, zainteresovanými na vzdelávaní (animátori, školitelia, propagátori, poskytovatelia, sprostredkovatelia, poradcovia),
- spoluprácu s miestnymi spoločenstvami pri riešení určitých kultúrnych a sociálnych problémov (nezamestnanosť zdravotne postihnutých, celoživotné vzdelávanie zdravotnej postihnutých, eliminácia apatie, vylúčenia zo spoločnosti, násillia a agresívneho správania a pod.),
- využívanie nových vzdelávacích a učebných metód (štruktúrovaná diskusia, hra, riešenie problémov, mediálna podpora vzdelávania, praktické cvičenia, workshopy),
- spoluprácu s rodičmi, so školami, s médiami, mimovládnyimi organizáciami a miestnymi spoločenstvami,
- súhrnu medzi občianskou aktivitou (aktívna účasť, dobrovoľníctvo, budovanie sebadôvery, riešenie konfliktov, vyjednávanie a pod.) a vzdelávaním,
- vytváranie dostupných služieb a poradní, informačných centier,
- partnerstvo medzi kultúrnyimi a vzdelávacíimi inštitúciami a občianskou spoločnosťou (zvlášť s tými, ktoré sa podieľajú na realizácii aktivít pre osoby so zdravotným znevýhodnením).

Interaktívna umelecká inštalácia (Black Box)

OSUDY

Poslaním kultúrnych stredísk je okrem iného podpora tvorivej činnosti ľudí v oblasti neprofesionálnej kultúry, ako aj podpora ľudí so zdravotným postihnutím v oblasti kultúry. Turčianske kultúrne stredisko (ďalej TKS) vo všeobecnosti organizuje podujatia, súťaže zamerané na rozvoj a prezentáciu neprofesionálnej tvorby v rôznych oblastiach: folklór, tradičná ľudová kultúra, umelecký prednes, moderovanie, ochotnícke divadlo, výtvarná tvorba, hudba, vzdelávanie detí a dospelých, film a fotografia. Čo je však pre túto tému dôležité, v oblasti vzdelávania úspešne realizovalo viacero projektov. Jedným z nich je práve projekt OSUDY, ktorý je primárne určený pre pacientov Psychiatrickej liečebne v Sučanoch (ďalej PLS). Medzi viaceré významné podujatia, ktoré TKS pripravuje alebo priamo na nich participuje, je cestovateľský festival Bez hraníc. Spomínam to z dôvodu začleneného posledných ročníkov projektu OSUDY do prezentačných častí festivalu, čím zvyšujeme návštevnosť a tým aj výpovednú hodnotu samotného projektu.

Prečo projekt s názvom OSUDY?

Snahou realizátorov v prvých ročníkoch tohto projektu bolo priamo priblížiť dostupnosť živej kultúry pre osoby so zdravotným postihnutím, napomôcť rozvoj ich kultúrnych potrieb. K tomu prispeli práve výtvarné a fotografické tvorivé dielne. Vzdelávací obsah cyklu umožnil účastníkom pomocou získaných vedomostí a aktívnej tvorby nájsť vhodný priestor na vlastné umelecké sebavyjadrenie pretavené do záverečných výstav.

Osudy V – výstava v SNM v Martine

V posledných ročníkoch je našou snahou pripravovať dielne tematicky, s cieľom zachytiť aktuálne pocity, nálady a predstavy skupiny pacientov zúčastnených na aktuálnom ročníku. Po skúsenostiach berieme na zreteľ a kladieme dôraz aj na prezentačnú stránku projektu (výstavu), akúsi obrazovú výpoveď autorov diel o ich stave, pocitoch, náladách. Mimoriadnosť výstav podčiarkuje skutočnosť, že diela zobrazujú zdanlivo obyčajné, ale určite nevšedné a predovšetkým inšpiratívne pohľady na bežný život psychicky chorých ľudí a ich osudov.

Prostredníctvom verejných prezentácií otvárame tému života psychicky chorých ľudí jednak verejnosti (zdravšej časti populácie), ale aj študentom prevažne stredných škôl. Býva to doplnené besedami s realizátormi projektu aj s pracovníkmi PLS priamo zapojenými do projektu. Tu by som rád spomenul, že v ďalších ročníkoch plánujeme besedy aj priamo s aktérmi projektu v snahe dosiahnuť čo najvyššiu mieru autenticity, najosobnejší prístup diskutujúceho a účastníka besedy. Prvé tvorivé stretnutie sa uskutočnilo 18. augusta 2015. Vôbec prvými témami celého projektu v oblasti fotografie boli „portréty bez tváre“, ktoré vzišli z požiadaviek pracovníkov PLS na početných stretnutiach pred začatím projektu.

Lektorkou v prvých dvoch ročníkoch fotografických dielní bola mladá profesionálna fotografka Zuzana Vajdová. Účastníkom tvorivých dielní prvého ročníka priblížila viacero pohľadov na portrét, ktorý zachytáva dušu, emócie či osobnosť fotografa alebo fotografovaného.

Lektorom doposiaľ všetkých výtvarných dielní je Radovan Šenšel, mladý neprofesionálny výtvarník, pracujúci s mládežou. Toho času sa priamo živí výtvarnou tvorbou. Pacientov – účastníkov usmerňoval pri vyjadrovaní ich pocitov a nálad v jednotlivých umeleckých žánroch. Výtvarné tvorivé dielne boli vedené formou výučby účastníkov. Až neskôr sme prišli na to, že priestor účastníkom na ich sebarealizáciu, čo sa nám určite opláti.

Výsledkom už prvých tvorivých stretnutí bola výstava výtvarných a fotografických prác, ktorá

Osudy II – workshop

nám ukázala, čo všetko sa dá ešte robiť navyše. Zaujímavé boli krátke literárne ukážky umiestnené pod dielami, ktoré „slúžili“ ako texty k vytvoreným dielam.

Druhý ročník projektu odštartoval začiatkom septembra 2016 a v priebehu tohto mesiaca boli realizované všetky tvorivé dielne. Zuzana Vajdová opäť prezentovala rozmanité pohľady na portréty „bez tváre“. Ukážky znázorňovali rôzne možnosti, ako „uchytiť“ človeka a jeho pocity bez toho, aby sa identifikovala osoba. Pacienti počas tvorivých stretnutí následne sami vytvárali a navrhovali takéto situácie a premieňali svoje predstavy na výsledné fotografie, ktoré zachytávajú dušu, emócie či osobnosť fotografa alebo fotografovaného.

Pod odborným vedením lektora Radovana Šenšela boli pre pacientov pripravené štyri výtvarné stretnutia, ktoré mali už ucelený charakter. „Začínalo sa pravekým umením, kde sa využívala najmä technika uhlíka, ako aj technika kresby lepom, zvýraznená makovými zrnčkami. Počas dielni si pacienti vyskúšali rôzne techniky zamerané na zvládnutie maľby (kresbu ceruzkou, uhlíkom, pastelom, tušom či akrylovými farbami). Pacienti sa viac dozvedeli o možnostiach tvorby – od výberu námetu cez základy kompozície a vyskúšanie si jednotlivých techník až k namaľovaniu vlastného obrázka, zachytávajúceho sny, túžby, portréty.“ – Radovan Šenšel.

V roku 2017 pokračoval už tretí ročník OSUDOV a po skúsenostiach z predchádzajúcich dvoch ročníkov bol tak trochu prelomový. Výtvarnú časť opäť viedol lektor Radovan Šenšel. Pre pacientov boli opäť pripravené štyri tvorivé výtvarné stretnutia, ktoré už išli akoby viac do hĺbky. Boli konkrétnejšie, osobnejšie. „Pacienti prostredníctvom viacerých techník vytvárali diela, ktoré predstavovali konkrétne, ako aj abstraktné súčasti ich vnútorného a vonkajšieho sveta. Kombináciami farieb a štýlov poodhaľovali svoje nálady, radosti, ale aj starosti.“ – Radovan Šenšel.

Fotografickú časť dostal príležitosť viesť mladý neprofesionálny fotograf Michal Koliba, musím povedať, že veľmi dobre. O svojej skúsenosti napísal: „Tvorivé stretnutia s Emilom, Lukášom, Mariánom, Patrikom, Jozefom a úvodné stretnutie s Ivanom neboli jednoduché, no boli značne inšpiratívne. Snažil som sa preniknúť do ich pohľadov a viesť ich k tomu, aby ich zvečnili na fotku. Dúfam, že sa nám to podarilo a pomocou vybraných diel odkryjeme ich vnímanie širokej verejnosti.“ – Michal Koliba.

Záverečné stretnutie s účastníkmi projektu bolo pod odborným vedením dipl. psych. sestry Lenky Calíkovej. Bolo zamerané na vlastné sebvýjadrenie formou hovoreného slova. Účastníci dostali priestor na vlastné vyjadrenie svojich pocitov, postojov, názorov, ale i nálad pri pohľade na vlastnoručne vytvorené fotografické a výtvarné diela. V krátkosti odpovedali aj na naše otázky. Odpovede boli pre nás nečakané, ale o to silnejšie a zaujímavejšie. Napríklad na otázku: „Čo vám spôsobuje smútok?“ boli odpovede: „Nesloboda, nenadobudnutie lásky, samota, odlúčenie od rodiny, blízkych.“ Od tohto ročníka sa záverečné stretnutie, na ktorom pacienti dostávajú možnosť vlastného sebvýjadrenia, stalo dôležitým vyjadrovacím prostriedkom a je automaticky zaradené do programu projektu.

V nasledujúcich dvoch ročníkoch sa fotografie ujal fotograf a grafik Zdeno Ziman, s ktorým sme úplne zmenili fotografické smerovanie pacientov, a to prostredníctvom vytvorenej tmavej komory, kde si pacienti tvorili svoj obraz pomocou svetla a tieňa. „Na papier si najskôr nakreslili jednotlivé časti, ktoré sa potom vystrihli a slúžili na vytváranie tieňov na osvetlenej ploche. Nieкто vystrihoval z papiera, nieкто používal rôzne predmety, prípadne kombináciou oboidvoch sa vytvárali zaujímavé projekcie. Výsledný obraz, ktorý bol premietnutý na priehľadné pozadie, sme zachytili pomocou fotoaparátu. Druhá časť bola zameraná na samotnú fotografiu. Spolu v skupine sme v priestoroch liečebne vytvorili sériu snímok zobrazujúcu „dušu“ liečených ľudí. Pomocou dlhej expozície sme dosiahli výtvarný charakter fotografií, vizualizácie rozpoltenej osobnosti, halucinogénne výjavy, túžby po návrate, ale aj zachytenie predstáv pacientov.“ – Zdeno Ziman.

Pomocou lektora a rôznych výtvarných techník účastníci projektu pootvorili svoj vnútorný svet, odhalili svoje pocity a nálady. Pastelom, vodovými farbami alebo technikou vyrývania či vysypávania makom vznikali výtvarné diela, charakterizujúce ich konkrétne problémy a vnútorný stav.

Portrét – Monika

Zatiaľ posledný, piaty ročník bol minulý rok s ustálenou dvojicou lektorov Radovana Šenšela a Zdena Zimana.

Aktuálny posledný ročník bol z môjho pohľadu najvydarenejší, tak by som sa pri ňom pristavil dlhšie.

Vo výtvarnej časti sme vychádzali z akéhosi „odtlačku“ osobnosti, za ktorý nám poslužil obrys autorovej tváre.

„Vystrihnutím profilu hlavy po obkreslenej siluete vznikli dve časti, a to časť vnútorná (samotná hlava) a časť vonkajšia (okolie). Na prvom stretnutí zúčastnení kreslili pomocou vonkajšej šablóny konkrétne veci do svojej hlavy, ktoré ich charakterizujú, ktoré sú im blízke (prostredie/krajinu, z ktorej pochádzajú, predmety zo súkromia a pod.). Po odobratí šablóny...

Na druhom stretnutí sme sa zamerali na vnútornú náladu, pocity, duševný stav a ich prezentáciu prostredníctvom suchého pastelu a anilínových farieb. Zobrazenie bolo viac abstraktné, rozmazávanými alebo rozplíjanými ťahmi, tvarmi a odtieňmi farieb. Využili sme tiež vonkajšiu siluetu, ktorá prekryvala papier. Po odobratí vonkajšieho okraja ostal pekne zaplnený farebný priestor vnútorný, vyjadrujúci, „čo sa deje v hlave“ autorov.

Tretia časť bola venovaná, naopak, tomu, čo klientov liečebne obklopuje v ich živote. Ich prostredie, okolie, v ktorom sa pohybujú, pracujú a žijú. Pre túto časť sme využívali vnútornú siluetu a maľovalo sa okolo nej. Odobratím tejto šablóny zas vznikol istý „prázdny duch“ s prostredím, ktoré reflektovalo to, ako autor okolie vníma. Účastníci si mohli vyskúšať aj techniku vysypávania makom, keď sa mak zachytí na vopred natretých tvaroch a častiach potrečných lepidlom.

Posledná časť projektu dala priestor na identifikáciu pocitov, keď účastníci projektu využívali šablónu vystrihnutého srdca, ktoré farebne dotvárali. Taktiež sa využívala technika suchého

pastelu, vodových farieb a anilínových farieb.“ – Radovan Šenšel.

Lektorom fotografických dielní bol Zdeno Ziman. „Tento rok je v niečom úplne nový a špecifický. Prvýkrát mali pacienti možnosť voľne používať fotoaparáty a vytvoriť tak jedinečné zábery zo svojho osobného prostredia. Fotografia je sama osebe náročná umelecko-technická disciplína. Nebolo možné, aby sa každý zo skupiny naučil za jednu hodinu ovládať fotoaparát a zároveň vyhotovil fotografie. Preto sme prišli s nápadom jednoduchých jednorozových fotoaparátov, ktoré mohli mať pri sebe a fotiť nie počas jednej hodiny, ale počas celého dňa a viacerých dní. Tak sa vytvoril priestor, aby naplno využili svoje tvorivé schopnosti a zachytili fotografie na rôzne témy. Ich FOTOMARATÓN mal viacero tém, aby si každý mohol vybrať aspoň jednu tému, ktorá mu vyhovovala. 1. Radosť (niečo pekné, obľúbené), 2. Šum (opak radosti, rušivé), 3. Tajomstvo (záhadné, abstraktné), 4. V tieni (hra svetla a tieňa, kontrasty), 5. Čo vidím cez okno. Veľmi ma prekvapili výsledné fotografie. Absolútne som nečakal toľko zaujímavých záberov, keďže šlo o taký malý experiment. Tak ako prvý rok sme pri fotografických dielnach okrem samotného fotenia využili aj tienohru.“ – Zdeno Ziman.

Ľudí, ktorí trpia psychickými ochoreniami a poruchami, stále pribúda. Naše duševné zdravie ohrozuje stres, rýchly životný štýl, prepracovanosť, náročné vzťahy v rodinách, sociálna neistota i nevyriešené traumy z minulosti. Máme pocit, že psychohygiena s dostatkom spánku a aktívneho odpočinku je luxus. Depresia, spojená s úzkosťou či inými prejavmi narušenia psychiky, ľudí často prekvapí. Mnohí majú pocit, že „im sa to nikdy nemôže stať“, a depresiu pokladajú za prejav slabosti či za vlastné osobné zlyhanie. Liečba u psychiatra je podľa mnohých „iba pre bláznov“ a duševné ochorenia sú u nás stále tabu.

Osudy IV – Tieňohra

Choroba môže človeka ochromiť na dlhé týždne či mesiace, zbaviť ho schopnosti pracovať, zúčastňovať sa na chode rodiny či udržiavať kontakty s priateľmi.

Moderný život kladie vysoké nároky na prispôsobivosť meniacim sa podmienkam, na výkonnosť a duševnú stabilitu ľudí. To zvyšuje spoločenskú nutnosť najrôznejších foriem psychiatrickej pomoci. V súčasnosti je rozvoj psychiatrickej pomoci a starostlivosti sprevádzaný mnohostrannými posunmi od tradičných predstáv.

Výsledkom tvorivých stretnutí je vždy výstava prezentovaná na verejnosti, ako aj študentom stredných škôl, ktorá je slovami PhDr. Márie Pronajovej, manažérky oddelenia ORR Psychiatrickej liečebne v Sučanoch, „pokusom zmeniť vo vedomí ľudí mýtus, že psychiatria už nie je ‚zvieracia kazajka‘, ale pomocná ruka...“ Mimoriadnosť výstavy taktiež podčiarkuje skutočnosť, že diela zobrazujú zdanlivo obyčajné, ale aj nevšedné a predovšetkým inšpiratívne pohľady na bežný život psychicky chorých ľudí – ich osudy.

Dlhodobým zámerom, prečo projekt realizujeme, je napomôcť búrať tabu v otázke psychických chorôb a odstraňovať hranicu, ktorá sa dlhé roky vytvárala medzi zdravými a psychicky chorými ľuďmi. Hmatateľným výsledkom všetkých ročníkov projektu je bulletin mapujúci priebeh tvorivých stretnutí, zaznamenávajúci tvorbu pacientov PLS, ako aj postrehy realizátorov a lektorov projektu.

Vďaka správnym ľuďom, na ktorých som mal šťastie počas celého trvania projektu OSUDY, sa jednotlivé aktivity projektu stali obohacujúcimi nielen pre samotných pacientov, ale i návštevníkov výstav, besied a v neposlednom rade i pre nás, realizátorov projektu. Musím spomenúť, že pri zrode projektu stáli okrem mojej osoby Janka Kašovská, Lenka Calíková, Mária Pronajová z PLS a Monika Ondrušová, v tom čase metodička Turčianskeho kultúrneho strediska v Martine. Práve personálne obsadenie považujem za dôležitý prvok pre úspešné realizácie podobných projektov.

Svetlušky, podujatie pre zdravotne a mentálne postihnuté deti

Považské osvetové stredisko v Považskej Bystrici je regionálnou kultúrnou inštitúciou, zriadenou Trenčianskym samosprávnym krajom, ktorá pôsobí v okresoch Považská Bystrica, Púchov a Ilava. Je to región so širokým spektrom kultúrnych a historických hodnôt národného, regionálneho a miestneho významu. Samotná poloha regiónu (severozápadné Slovensko) a ľahká komunikačná prístupnosť vytvára podmienky na frekventovaný kultúrny a spoločenský život.

Za dlhé desaťročia pôsobenia v oblasti miestnej a regionálnej kultúry sa organizácia stala inštitúciou s vysokým odborným kreditom a tradíciou. Systematicky a koncepcne vyhladáva, uchováva, sprístupňuje, zveľaďuje a propaguje tradičné i súčasné hodnoty v regióne, prispieva k šíreniu nových vedomostí a zručností. Je odborným programovým a poradenským centrom pre kultúru a vzdelávanie, organizátorom a spoluorganizátorom projektov regionálneho i nadregionálneho charakteru. V spolupráci s ďalšími partnermi sa podujatia a projekty stali trvalou súčasťou kultúrno-spoločenského kalendára regiónu.

Svoje aktivity rozvíja v rovine:

1. Teoreticko-koncepcnej – pripravuje a aktualizuje koncepcie a projekty rôznorodých kultúrnych aktivít, koncepcie jednotlivých úsekov rozvoja kultúrno-osvetovej činnosti v regióne, podieľa sa na plnení celonárodných a koncepcných vládnych programov v jednotlivých oblastiach kultúrno-spoločenského života;
2. Poradensko-vzdelávacej – poskytuje odbornú pomoc kultúrnym zariadeniam, organizátorom kultúrnych aktivít, odborne a organizačne pripravuje široké spektrum tvorivých dielní;
3. Prezentačno-organizačnej – na základe vypracovaných koncepcií a projektov realizuje široké spektrum postupových i nepostupových súťaží, prehliadok a výstav v oblasti záujmovej umeleckej činnosti a záujmového vzdelávania na regionálnej, krajskej i celoštátnej úrovni, v spolupráci s miestnou samosprávou, kultúrnymi inštitúciami, so záujmovými združeniami a spolkami uskutočňuje ďalšie podujatia – festivaly, prehliadky, výstavy a pod.;
4. Edično-propagačnej – vydáva bulletiny, katalógy a ďalšie materiály zamerané na jednotlivé úseky kultúrno-osvetovej činnosti;
5. Informačno-dokumentačnej – eviduje a dokumentuje kultúrno-osvetovú činnosť regiónu, databázu kolektívov a jednotlivcov pôsobiach v rôznych oblastiach kultúrno-spoločenského života.

Špeciálne miesto a osobitnú oblasť činnosti Považského osvetového strediska predstavuje spolupráca so školami v oblasti záujmového vzdelávania i záujmovej umeleckej činnosti a vzdelávanie pre osobitné skupiny obyvateľstva, konkrétne pre deti s mentálnym a zdravotným postihnutím. Výchova a vzdelávanie detí s takýmto postihnutím sa uskutočňuje v špeciálnych školách zriadených na tento účel. Na základe dlhoročnej spolupráce s takouto školou, ktorá pôsobí v meste Považská Bystrica, vieme, že tieto deti sú také ako všetky ostatné. Prežívajú bežné starosti i problémy, ku ktorým sa pridávajú niektoré ďalšie, ktoré vyplývajú

z ich postihnutia alebo znevýhodnenia. Dosiahnuť uznanie, prežívať radosť z úspechu, to sú túžby i detí mentálne či zdravotne znevýhodnených. Ich úspechy často závisia od toho, aké podmienky sú vytvorené na ich realizáciu. Každé z nich má určité osobné predpoklady, ktoré chce uskutočniť a rozvíjať. Pri práci s nimi treba brať do úvahy aj ich fyzické a intelektuálne možnosti a schopnosti. Organizovaná forma záujmovej činnosti dáva príležitosť na zvyšovanie ich vedomostí, zručností a návykov, ak sa vykonávajú plánovite a systematicky pod vedením odborníkov, čo bezpochyby pedagógovia špecializovaných škôl sú.

Považské osvetové stredisko v spolupráci so Spojenou školou internátnou, s mestom Považská Bystrica a PX Centrom v Považskej Bystrici pripravuje súťaž v tvorivosti žiakov špeciálnych základných škôl s názvom **SVETLUŠKY** od roku 2002. Je určená mentálne a zdravotne postihnutým deťom a mládeži vo veku od 8 – 18 rokov. Každoročne sa koná v kine Mier a jej súčasťou je i výtvarná súťaž Krajina nádeje. V čase, keď sa súťaž začala organizovať, chýbalo takéto alebo podobné podujatie, ktoré by bolo určené pre mentálne a zdravotne postihnuté deti. Keďže žiaci iných škôl majú pravidelne svoje tematické súťaže, rozhodli sme sa usporiadať podujatie, na ktorom by sa stretli výhradne deti zo špeciálnych škôl. Podujatie takéhoto charakteru je jediné v našom regióne i širšom okolí. Do súťaže sa môžu zapojiť špeciálne základné školy, ktoré pôsobia v rámci Trenčianskeho a Žilinského samosprávneho kraja. Cieľom a zámerom súťaže a stretnutia je budovať a podporovať u postihnutých detí a mládeže sebadôveru, tvorivosť, súťaživosť, vzťah k hudbe, spevu, tancu, pestovať a budovať u nich estetické cítenie a prispievať k ich integrácii medzi ostatnú populáciu. Súťaž dáva možnosť ukázať ich nadanie v jednotlivých súťažných disciplínach, stretnúť sa s rovesníkmi, porovnávať svoje výkony s ostatnými. Súťaží sa v štyroch kategóriach – v speve (ľudové i moderné piesne), v tanci (sólový tanec i tanečné choreografie, moderné i ľudové), v skladaní puzzlí na čas a v modelovaní z plastelíny na vopred danú tému. Ich výkony hodnotí v každej kategórii odborná

Svetluška

Krajina nádeje

porota, ktorá pri hodnotení zohľadňuje i stupeň postihnutia jednotlivých súťažiacich. Už tradične sú najviac zastúpené kategórie spev a tanec, v ktorých súťažiaci deti a mládež mnohokrát predvedú hodnotný výkon. Pri skladaní puzzlí môžu ukázať svoju šikovnosť, pretože sa súťažá na čas. Vyhrávajú tí, ktorí sú najrýchlejší a takisto správne zložili predlohu, ktorú majú všetci identickú. V modelovaní z plastelíny plne uplatnia svoju fantáziu a vytvárajú krásne umelecké dielka. Pedagógovia i členovia odborných porôt vyzdvihujú najmä spontánnosť detí, ktoré napriek tomu, že majú svoj hendikep, sa v mnohom vyrovnávajú, ba v niektorých prípadoch aj predbiehajú zdravé deti. Majú veľký zmysel pre hudbu, tanec a iné zručnosti.

Súčasťou SVETLUŠIEK je i výtvarná súťaž **KRAJINA NÁDEJE**. Na základe propozícií vydaných organizátormi školy vopred posielajú výtvarné práce detí, ktoré hodnotí odborná porota zložená z výtvarníkov i pedagógov špeciálnych škôl. V niektorých ročníkoch boli vyhlásené aj tematické okruhy, na ktoré mohli deti reagovať, no postupne aj po konzultácii s pedagógmi sme od toho upustili a výtvarné práce vytvárajú na rôznorodé témy bez obmedzenia. Výsledky výtvarnej súťaže vyhlasujeme na podujatí SVETLUŠKY. Ocenené práce sú vystavené v priestoroch kina Mier. Výtvarné práce týchto detí sú vždy zaujímavé, pretože sa na okolitý svet dívajú trochu inak. Možno sa niekomu zdajú naivné a detské, ale nás oslovujú svojou úprimnosťou a otvorenosťou. Odráža sa v nich nadšenie pre maľovanie, ktoré sa premieta do prekrásnych farebných obrazov. Porota rozhoduje o víťazoch, ktorí za svoju snahu získavajú diplomy a pekné vecné ceny v podobe pasteliek, farieb, náčrtníkov a mnohých iných užitočných vecí, ktoré môžu deti využiť aj pri svojej ďalšej tvorbe. Aby jednotlivé práce neupadli do zabudnutia, stávajú sa námetom na diplomy, školské rozvrhy či pamätné listy, ktoré deti od organizátorov dostávajú.

Na súťaži SVETLUŠKY sa zúčastňujú deti zo špeciálnych a spojených škôl dvoch krajov – Trenčianskeho a Žilinského. Nechýbajú deti z Martina, Turzovky, Bytče, Žiliny, Liptovského Hrádku, Čadce, Kysuckého Nového Mesta, Prievidze, Bánoviec nad Bebravou, Ilavy, Púchova, Novej Dubnice, Trenčína, Trenčianskych Teplíc a, samozrejme, z Považskej Bystrice.

Každoročne sa na nej zúčastňuje viac ako 200 detí, čo svedčí o záujme zo strany jednotlivých škôl a veľkej obľúbenosti u detí. Mentálne a zdravotne postihnuté deti nemajú veľa možností prezentovať svoj talent na verejnosti. Takéto vystúpenie ich vždy povzbudí a kúsok po kúsok im pomáha začleniť sa do spoločnosti. Deti sa tešia, keď súťažá a tvoria. Strávia pekný deň mimo bežného školského prostredia.

Postupne v jednotlivých ročníkoch pribúdajú zapojené školy i súťažiaci. Radi sa do Považskej Bystrice vracajú. To, že sa vždy tešia, vidno na ich spontánnosti, usmiatych a spokojných tváričkách, čo je pre nás ako organizátorov najdôležitejšie.

Inkluzívny workshop

Stretnutie detí a pedagógov z viacerých špeciálnych škôl dáva priestor i na prezentáciu práce škôl. Je tiež príležitosťou pre nich stretnúť sa, vymeniť si skúsenosti a inšpirovať sa. Na základe rozhovorov s nimi vieme, že vítajú i takúto možnosť predstavenia svojej práce. Každý, i malý úspech žiakov ich teší a posúva ich v pedagogickej a odbornej práci, ktorá má hlavne charakter trpezlivosti a osobnej angažovanosti.

Považské osvetové stredisko ako hlavný organizátor každoročne pripravuje projekt a uchádza sa o finančný príspevok z dotačného systému Ministerstva kultúry SR. Takmer vždy sme úspešní a aj vďaka tomu sa v Považskej Bystrici môžu stretnúť desiatky detí. Po niekoľkoročných skúsenostiach zabezpečujeme pre deti a ich pedagógov autobusovú prepravu, čo im umožňuje pohodlnejšie a menej obmedzujúco cestovať. Naši partneri a spoluorganizátori mesto Považská Bystrica a kultúrne zaradenie PX Centrum vytvárajú výborné podmienky na realizáciu

SVETLUŠIEK. PX Centrum, v ktorom sa podujatie uskutočňuje, poskytuje priestory, ozvučenie, osvetlenie, vytvára zázemie pre organizátorov, súťažiacich i pedagógov. Mesto Považská Bystrica poskytuje finančný príspevok na ocenenia pre súťažiacich, nielen pre víťazov, ale i pre všetkých zúčastnených. Spojená škola internátna v Považskej Bystrici je od 1. ročníka nášho projektu naším odborným garantom, radcom i spoluorganizátorom. Ich odborná práca a osobná účasť pri celkovej realizácii nie sú zanedbateľné. Účinkovanie detí školy v programe, ktorý pripravujú pre súťažiacich i divákov, je vždy spestrením podujatia SVETLUŠKY.

Na záver niekoľko postrehov od detí:

- Na súťaži som skladala puzzle, išlo mi to celkom dobre, z čoho som mala radosť. Veľmi sa mi tu páčilo, pretože som stretla veľa kamarátov, nielen od nás, ale aj z iných škôl (Milka).
- Minulý rok som tiež skladala puzzle, no nevyhrala som, a preto som teraz skúsila šťastie v inej úlohe. Veľmi rada súťažím a ešte radšej spievam, aj v budúcnosti by som chcela byť speváčkou (Simonka).
- Zo začiatku, keď som spieval, mal som trochu strach, ale ten po chvíli opadol (Viktorko).

Ocenení

AJ MY TO DOKÁŽEME

To je názov celého súboru projektov, ktorý dlhodobo realizuje Gemersko-malohontské osvetové stredisko v Rimavskej Sobote. Prvé pokusy s týmto projektom siahajú až do roku 2010, keď sme prvýkrát oslovili zástupcov Zväzu postihnutých na Slovensku, Jednoty dôchodcov a Klubov záujmovej činnosti seniorov v rámci regiónu Gemer a Malohont. Aktivity sme realizovali v okresoch Rimavská Sobota a Revúca.

V spolupráci s týmito organizáciami a samosprávami obcí a miest sme pripravili projekt – jeho obsah, ciele a zámery. Postupne sme preň získavali nadšencov, ktorí boli ochotní na ňom participovať.

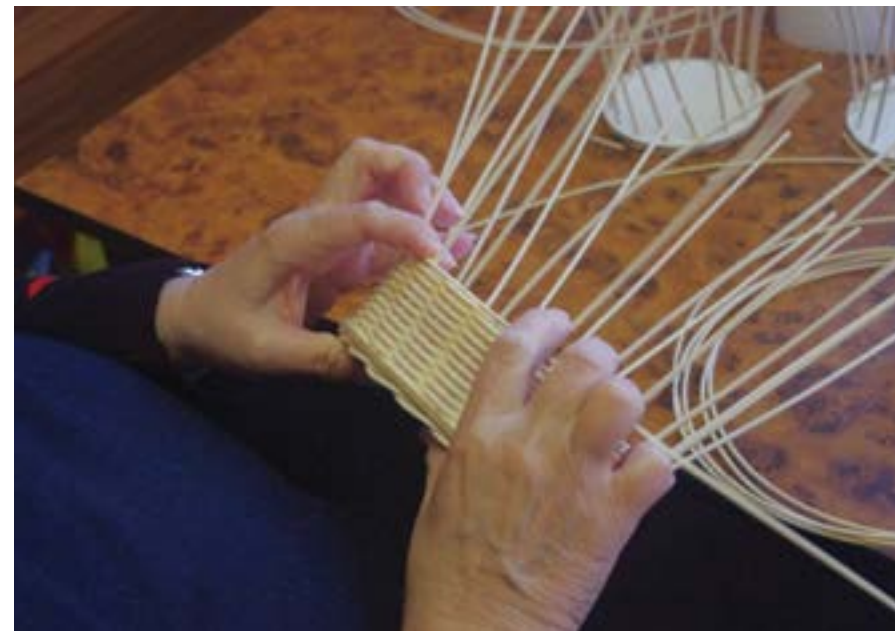
Cieľom celého projektu bolo posilniť sebavedomie vybraných skupín obyvateľov, ktorí sú následne integrovanejší, majú možnosť zažiť úspech a prezentáciu pred širokou verejnosťou. Na druhej strane široká verejnosť má možnosť vidieť, čo dokážu ľudia s postihnutím. Zámerom je poukázať na to, že práca s týmito ľuďmi nemusí byť príťažou pre tých, ktorí s nimi robia, ani pre spoločnosť. Zo skúseností vieme, že vďačnosť týchto ľudí je nekonečná. Našou snahou bolo tiež podporiť záujmovú a duševnú tvorivosť seniorov, ale aj ich fyzickú zdatnosť a vytrhnúť osoby tejto cieľovej skupiny z ich jednotvárneho, všedného sveta, dopriať im stretnúť sa s rovesníkmi, nedovoliť im upadnúť do letargie a depresíí. Taktiež umožniť vzájomnú komunikáciu a vzájomný verbálny kontakt, konfrontáciu, výmenu skúseností, podporiť činnosti, ktoré pomôžu bojovať proti diskriminácii a vytvoriť priestor na vzájomnú solidaritu medzi generáciami. S výsledkami projektu sme veľmi spokojní, pretože tieto ciele sa nám podarilo naplniť.

Týmto projektom sme chceli osloviť všetky generácie od najmenších až po seniorov, čiže sme tvorili viacgeneračné aktivity. Zamerali sme sa tiež na ľudí s rôznymi druhmi postihnutia, pre ktorých sme organizovali aktivity, ktoré oni môžu zvládnuť.

Využívali sme múdrosti a skúsenosti našich seniorov a posúvali sme ich mladším generáciám, a to formou tvorivých dielní, rôznych edukačných aktivít, fyzických, ale i duchovných aktivít. Realizovali sme tvorivé dielne, kde jednotlivé generácie si boli lektormi navzájom s tým, že seniori učili staršie – tradičné remeslá svoje vnúčatá a mladšie generácie učili seniorov novšie – modernejšie techniky. Tak sa rôzni účastníci navzájom stretli pri pletení košíkov z pedigu, pri enkaustike, práci so žehličkou a voskom, pri pečení a zdobení perníkov, výrobe vianočných ozdôb, pletení náramkov, výrobe bižutérie a mnohých ďalších aktivítach.

Pri prvých ročníkoch tohto projektu sme veľmi opatrne a zodpovedne vyberali aj obsah a techniky jednotlivých tvorivých dielní. Snažili sme sa zostaviť ich tak, aby všetky techniky zvládli všetci. Začali sme napr. pletením košíkov z pedigu, pridali sme prácu s korálikmi, vyrábali sme šperky. Tu sme sa presvedčili, že ruky našich respondentov sú nielen nesmierne šikovné, ale majú aj úžasný zmysel pre detail a veľký cit. Tak vznikali prekrásne šperky, na ktoré boli ich autori a autorky právom hrdé.

A tak sme postupne do projektu zaraďovali zložitejšie techniky, ako je maľba na hodváb či výroba mydla a následne zhotovovanie mydlových kytičiek.

Pedigové košíčky

Výroba mydiel, mydlových kytičiek

Pri zostavovaní obsahu a zámeru projektu sme nezabudli ani na duchovné aktivity, kde sa stretli všetky generácie, ktoré na danom projekte spolupracovali. Realizovali sme spoločnú prehliadku záujmovej tvorivosti **Na strieborných vlnách**, ktorej program sme veľmi citlivo zostavili tak, aby vnúčatá a pravnúčatá pozdravili svojich starkých a seniori zasa ukázali, čo všetko dokážu oni. A tak sme mali možnosť s nimi spievať, tancovať, ale predviedli sa aj recitátori, v mnohých prípadoch autori poézie či prózy, „herci“ v malých, ale veľmi vtipných scénkach. V takýchto chvíľach sa akoby pre všetkých zúčastnených zastavil čas, zdravotne znevýhodnení zabudli na svoje trápenie a seniori na svoj vek, všetci si užívali len daný okamih.

Prehliadku Na strieborných vlnách, ako súčasť celého projektu, sme od samého začiatku realizovali v obci Rimavské Brezovo, kde sme našli úžasnú podporu zo strany obecnej samosprávy a vždy v mesiaci október, čo je Mesiac úcty k starším. Na prvom ročníku tejto prehliadky sa zúčastnili zástupcovia štyroch klubov v počte 42 osôb. Na zatiaľ poslednej prehliadke v roku 2019 sa zúčastnili zástupcovia 11 klubov dôchodcov a Jednoty dôchodcov v rámci regiónu v celkovom počte 142 osôb.

Na strieborných vlnách

Ďalšou aktivitou projektu boli **výstavy** artefaktov, kde Gemersko-malohontské osvetové stredisko vystavilo všetky „diela a dielka“, ktoré počas jednotlivých tvorivých dielní v rámci celého trvania projektu vznikli. Túto aktivitu sme tiež realizovali každoročne na záver projektu. Na vernisáži boli predstavení prítomní účastníci. Ich radosť a nadšenie pri zhliadnutí svojich „diel“ boli a sú najväčšou odmenou pre nás – realizátorov celého projektu.

Ďalšou veľmi zaujímavou aktivitou pre osoby so zdravotným postihnutím a inak znevýhodnených skupín obyvateľstva bol projekt **Rozprávanie obrazom** – fotografické tvorivé dielne pre seniorov. Do projektu boli zapojení seniori, ktorí si na zaslúženom odpočinku vybrali záľubu – fotografovanie. Projekt sme robili formou tvorivých dielní pre fotografov – začiatočníkov.

Počas trvania projektu sa im venoval skúsený lektor, ktorý po diskusií s účastníkmi presne vedel, čo ich zaujíma, čo sa potrebujú naučiť, na čo sa pýtajú.

Projekt prebiehal formou prax namiesto teórie, t. z. na každom stretnutí lektor účastníkom zadal jasné, konkrétne „domáce úlohy“, ktoré mali zvládnuť do nasledujúceho stretnutia, na ktorom si potom prinesené fotografie vyhodnotili. Lektor im vysvetlil, čo ako majú urobiť, aby výsledok bol čo najlepší.

V rámci projektu sa konali tvorivé dielne v Rimavskej Sobote, v Jesenskom a v Rimavskom Brezove. Na záver sa uskutočnila spoločná výstava fotografií, ktoré počas projektu vznikli.

Gemersko-malohontské osvetové stredisko v Rimavskej Sobote sa dlhodobo venuje práci so znevýhodnenými skupinami obyvateľstva a pripravuje aktivity na podporu dostupnosti kultúry týmto osobám. Či už sú to osoby so zdravotným postihnutím, deti z detských domovov, seniori, ale i rómske komunity.

Realizovali sme veľké množstvo tvorivých dielní rôzneho zamerania priamo v detských domovoch, špeciálnych základných školách či základných školách. Naše aktivity sú žiadané aj zo strany samospráv – obcí a miest celého regiónu.

Veľmi pútavým a zaujímavým projektom pre deti zo sociálne znevýhodneného a výchovne menej podnetného prostredia bol projekt **Takto vidím ja** – sú to filmové tvorivé dielne. Tieto tvorivé dielne v rámci projektu zahŕňajú niekoľko fáz tvorenia – od námetu cez tvorenie „účinkujúcich“ a scén, výber pointy, hudby, sprievodných textov, resp. textových bubliniek až po špeciálne efekty. Takto na našich stretnutiach vznikajú krátke animované filmy, ktoré tvoria

Tak to vidím ja

samy deti – úloha lektoriek je len usmerniť a pomôcť. Pri práci účastníci využívajú pripravený materiál, ktorý je vhodný pre všetky vekové a „šikovnostné“ (s poruchami jemnej motoriky) skupiny. Snažíme sa hlavne podnietiť fantáziu a kreativitu účastníkov. Výsledkom celého projektu je DVD s jednotlivými animovanými filmami.

Výstupy z jednotlivých tvorivých dielní či iných aktivít všetkých projektov zostali ako dôkaz, že aj ľudia zo zdravotne či sociálne znevýhodnených skupín dokážu úžasné veci, keď sa im vytvorí správne podmienky.

Cieľom celého súboru projektov, ktoré sú zamerané na podporu dostupnosti kultúry osobám so zdravotným postihnutím, inak znevýhodneným skupinám obyvateľstva – či už starším ľuďom, zdravotne postihnutým, deťom so sociálne znevýhodneného prostredia, či málo podnetného prostredia – bolo vyzdvihnúť a poukázať na význam súdržnosti všetkých generácií a komunit v rámci jedného projektu, a to od najmenších až po seniorov, od zdravých po ľudí so znevýhodnením a zdravotným postihnutím. Poukázať na užitočnosť týchto ľudí pre spoločnosť, ale i pre rodinu a hlavne pre mladšie generácie. Využiť múdrosti a skúsenosti starších ľudí a presunúť ich na deti a mládež, a to formou tvorivých dielní, rôznych edukačných akcií, ale tiež duchovných aktivít. Veríme, že vzájomným prepojením rôznych skupín sme poskytli priestor na vzájomnú komunikáciu, konfrontáciu a výmenu skúseností a tak obohatíme život všetkým bez ohľadu na vek, zdravotný stav, sociálny status a pod.

Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska

Únia nevidiacich a slabozrakých (ÚNSS) patrí medzi najstaršie a najväčšie občianske združenia na Slovensku. Vznikla v roku 1990 a počas svojej existencie sa stala rešpektovanou organizáciou, ktorá obhajuje záujmy a práva ľudí so zrakovým postihnutím. Má 3 500 členov a 59 základných organizácií. Okrem toho má profesionálnu zložku, krajské strediská, v ktorých sociálni pracovníci poskytujú bezplatné sociálne služby, a to sociálnu rehabilitáciu a sociálne poradenstvo. ÚNSS je aktívnym členom medzinárodných organizácií, ako je Európska únia nevidiacich (EBU), Svetová únia nevidiacich (WBU) i Medzinárodná rada pre vzdelávanie a rehabilitáciu osôb so zrakovým postihnutím (ICEVI).

Kultúrne aktivity pre ľudí so zrakovým postihnutím organizované ÚNSS

Braillovska olympiáda

Napriek technickým výtvarným, ktoré nevidiacim uľahčujú čítanie textov a prijímanie informácií, má Braillovo písmo v živote nevidiacich nezastupiteľné miesto. Dodnes patrí

Braillovska olympiáda

k základnej gramotnosti ľudí so zrakovým postihnutím. Braillovska olympiáda je pre nich príležitosťou, aby si navzájom zmerali sily v jeho ovládaní. Zároveň je možnosťou zvyšovať povedomie verejnosti o význame Braillovskeho písma v živote ľudí so zrakovým postihnutím. V rámci Braillovskeho olympiády si súťažiaci merali sily v štyroch disciplínach: čítanie Braillovskeho písma, písanie Braillovskeho písma, korektúra braillovskeho textu a lekárneň. Predchodkyňou Braillovskeho olympiády je súťaž v čítaní a písaní Braillovskeho písma, ktorú ÚNSS organizovala v rokoch 1992 – 2015.

Dni Mateja Hrebendu

Symbolicky si pripomenúť jednu z významných osobností slovenských dejín i človeka so zrakovým postihnutím a dať priestor tiež milovníkom literatúry má za cieľ celonárodná prehliadka nevidiacich a slabozrakých recitátorov i literárnych tvorcov. Dni Mateja Hrebendu organizuje ÚNSS každé dva roky, a to pri príležitosti Dňa nevidiacich. Súťaží sa v dvoch kategóriách: recitácia (prednes poézie, prózy a hlasového divadla) a autorská literárna tvorba.

Cesta svetla

Cesta svetla je súťaž otvorená pre každého bez obmedzenia – fotografov profesionálnych i amatérskych, vidiacich aj nevidiacich, ľudí akéhokoľvek veku. Jej cieľom je zvýšiť citlivosť spoločnosti k ľuďom so zrakovým postihnutím a akceptovať ich ako prirodzenú súčasť spoločnosti. A čo lepšie spája a búra zbytočné bariéry či mýty ako umenie? V tomto prípade umenie zachytené vo fotografii. Amatérski i profesionálni umelci akéhokoľvek veku sa už každoročne zapájajú do súťaže, ktorá má jedinou podmienku – umelecky zachytiť motív svetla alebo života so zrakovým postihnutím. Do súťaže sa pravidelne prihlasujú stovky fotografov s tým najlepším, čo sa im podarilo zachytiť hľadáčkikom fotoaparátu. Tí najúspešnejší, ktorých určila odborná porota, bývajú ocenení a ich snímky sú súčasťou spoločnej výstavy, nezriedka putujúcej po celom Slovensku. Najlepšie snímky sú zároveň zaradené do kalendára vydávaného Úniou nevidiacich a slabozrakých Slovenska.

Vbehni do života – ocenená fotografia v súťaži Cesta svetla

Konferencia 2018 o využití Braillovo písma v rámci kultúrnych podujatí

Cyklus konferencií: Sprístupňovanie kultúry nevidiacim a slabozrakým osobám

Každý druhý rok organizuje ÚNSS aj niekoľkodňové konferencie určené odbornej i laickej verejnosti, často doplnené o účasť hostí zo zahraničia. Súčasťou podujatia sú odborné prednášky, workshopy a prezentácie. Ľudia so zrakovým postihnutím tu však nie sú len v pozícii pasívnych prijímateľov kultúrnych hodnôt a umeleckej produkcie, ale sami sú nositeľmi a tvorcami týchto hodnôt. Obsahovo bývajú konferencie zamerané na témy späté s kultúrno-spoločenským životom a jeho vplyvu na život ľudí so zrakovým postihnutím a zvýšenia ich integrácie do spoločnosti. Sú organizované vďaka finančnej podpore Ministerstva kultúry SR.

Medzi témy, na ktoré boli konferencie zamerané v minulosti, patrili napríklad:

- Dôležitosť Braillovo písma v živote nevidiacich a jeho využitie v rámci kultúrnych inštitúcií a kultúrnych podujatí.
- Kultúrne aktivity ľudí so zrakovým postihnutím, ich prístupnosť i podpora.
- Prístupnosť audiovizuálnych diel.
- Prístupnosť písomných dokumentov osobám so zrakovým postihnutím a ďalšie.

Dúhovka

Nevidiacim a slabozrakým, ale i širokej verejnosti sú určené informácie sústredené v dvojmesačníku Dúha a jeho kultúrnej prílohe Dúhovka. Titul sa vydáva vo zväčšenej čiernotlačí, v Braillovom písme i elektronicky. Témou jednotlivých čísel sú informácie o činnosti ÚNSS, jej osvetové a propagačné aktivity. Samozrejmosťou je tiež sledovanie diania v národnej i medzinárodnej legislatíve, ale nechýba ani oddychové čítanie. Napríklad rozhovory a medailóny o zaujímavých a inšpiratívnych ľuďoch so zrakovým postihnutím. Najmä Dúhovka informuje o rôznych kultúrnych podujatiach zameraných či priamo pripravovaných pre ľudí so zrakovým postihnutím.

OKAmih

Ide o druhý printový titul, ktorý pripravuje ÚNSS. OKAmih približuje život ľudí so zrakovým postihnutím bežnej verejnosti, snaží sa vysvetľovať, prečo sú niektoré bariéry pre nevidiacich a slabozrakých ľudí bariérami a že nie vždy je zložité a náročné ich odstrániť. Búra zaužívané mýty o živote so zrakovým postihnutím, predstavuje osobnosti, ktorým Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska prirástla k srdcu, približuje poslanstvo projektov či preventívnych programov. Čitateľom býva časopis distribuovaný vkladáním do vybraného týždenníka a tiež počas hlavného zbierkového dňa Biela pastelka. Býva umiestnený v informačných stánkoch, ktoré sa nachádzajú v každom krajskom meste.

OKAmih
Ročník 8. • Číslo 1 • Zodpovedá zásadám jasnej tlače • 10. 9. 2019

Život v hmle – o problematike slabozrakosti

NEZABUDNITE!
Tešíme sa na Vás
20. 9. po celom Slovensku počas zbierky
BIELA PASTELKA

Vidia i nevidia. Často sú to fragmenty obrazov, časť zorného poľa, akoby ste sa na svet dívali hľadáčkikom ďalekohľadu. Väčšina z nás si myslí, že si nasadia okuliare a všetko je v poriadku.

Problematika slabozrakosti je však oveľa komplikovanejšia a výskyt ochorení, ktoré zrak zhoršujú, čoraz bohatší. Aké sú možnosti pomoci pre slabozrakých? Viac sa dočítate na strane 7.

Časopis OKAmih

Čo vedieť pri príprave kultúrnych podujatí pre ľudí so zrakovým postihnutím:

- Zabezpečiť, aby boli webové stránky organizátora podujatia a informácie na nich vo forme prístupnej pre ľudí so zrakovým postihnutím a aby printové prezentačné materiály zodpovedali zásadám jasnej tlače.
- Informácie o prístupnej expozícii je užitočné na webovej stránke uviesť na viditeľnom mieste, samozrejme, v prístupnom formáte.
- Mať texty k výtvarným dielam v Braillovom písme alebo ako audiosprievodcu (môže byť priamo umiestnený ako nahrávka pri vystavenom exponáte alebo sprievodné texty môžu byť v aplikácii, ktorú si návštevník so zrakovým postihnutím stiahne do svojho smartfónu). Vhodný by bol aj reliéfny plán areálu či špeciálne 3D modely (napríklad historické budovy a podobne).
- Vyškoliť vybraných zamestnancov, ktorí budú vedieť komunikovať s ľuďmi so zrakovým postihnutím (napríklad v rámci výkladu, sprevádzania a pod.)
- ÚNSS môže organizátorom kultúrnych podujatí pomôcť odborným poradenstvom v rámci sprístupnenia expozícií, architektonických priestorov, ale aj pri sprístupnení webových stránok, elektronických i tlačených dokumentov. Taktiež dokáže zrealizovať audit jstevujúcej webovej stránky z hľadiska prístupnosti pre ľudí nevidiacich či slabozrakých.

O Galérii Nezábudka a projekte Hľadá sa talent

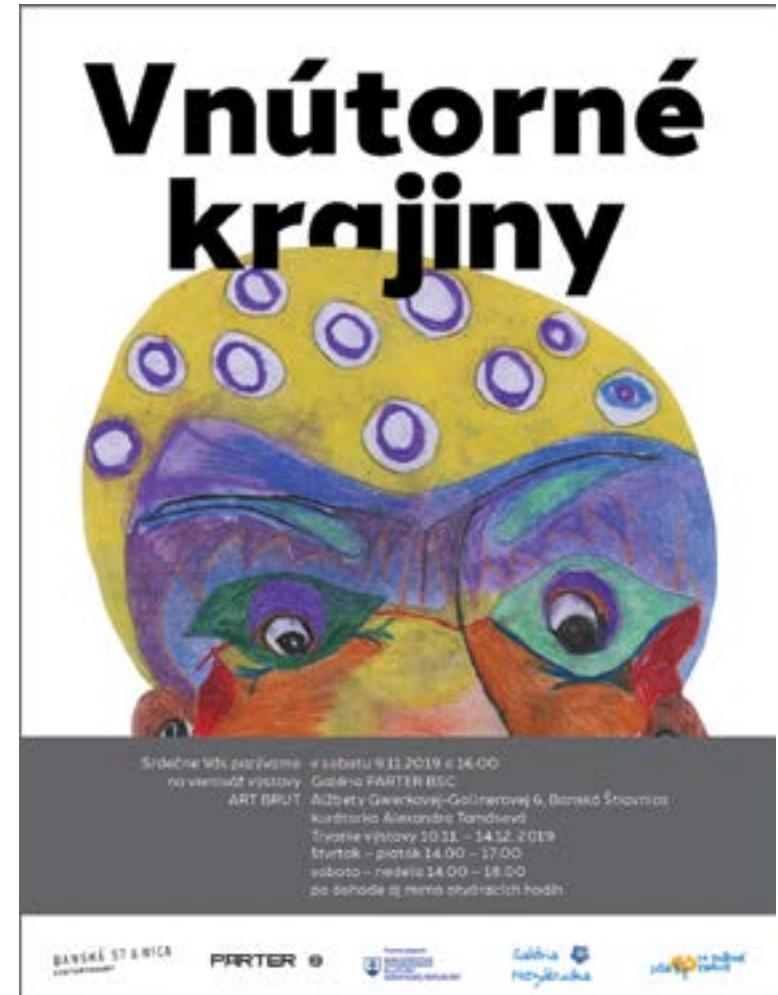
Galéria Nezábudka (GN) vznikla v roku 2004 pri Lige za duševné zdravie (LDZ) ako platforma na podporu výtvarne talentovaných ľudí, ktorým skomplikovalo život duševné ochorenie. Na jej založení a chode sa počas rokov najintenzívnejšej aktivity postupne podieľali viacerí odborníci a odborníčky na umenie a duševné zdravie – napríklad spoluzakladateľ LDZ, psychiater Peter Breier; výtvarníci Vladimír Kordoš, Igor Minárik, Dušan Nágel; psychiater Ján Šuba; spisovateľ Daniel Hevier; historičky umenia Katarína Čierna a Naďa Kančevová. Medzi hlavné aktivity GN patril projekt **Hľadá sa talent** – celoslovenská výzva, zasielaná do psychiatrických liečební a denných stacionárov, ktorej cieľom bolo vyhľadať a „podchytiť“ talentovaných autorov a autorky. Súčasťou projektu boli niekoľkodňové sympóziá, kde sa vybraní účastníci a účastníčky pod vedením lektorov vzdelávali vo výtvarnom umení, učili sa nové techniky a čerpali inšpiráciu mimo zabehaných kolají všedného života. Takýmto spôsobom sa vytvorila sieť umelcov a umelkýň, s ktorými GN spolupracovala a podporovala ich; najmä prípravou výstav, propagáciou v médiách, publikovaním tlačných materiálov, ale aj osobným kontaktom, organizovaním spoločných výletov (spravidla návštev múzeí a galérií), konzultáciami a všestrannou ľudskou podporou. Množstvo výstav sa konalo v bývalých (pomerne veľkorysých) priestoroch LDZ, ale aj inde – v kaviarňach, v Schaubmarovom mlyne (vtedy SNG – Galéria insitného umenia), v nákupných centrách a súkromných galériách. Prostredníctvom výstav GN šíriła povedomie o fenoméne art brut aj o problematike duševného zdravia všeobecne. Okrem toho GN budovala z darov autorov a autoriek umeleckú zbierku, toho času uloženú v priestoroch Pinellovej nemocnice v Pezinku. Časť zo zbierky sa v roku 2018 stala súčasťou Zbierky insitného umenia Slovenskej národnej galérie, a tým sa zachováva ako kultúrne dedičstvo. Po roku 2009 nastala vo vyhlásení výzvy Hľadá sa talent dlhšia pauza a činnosť GN pokračovala najmä formou výstav a sympózií.

V roku 2018 sa LDZ rozhodla oživiť tento – tradične úspešný – projekt a vyhlásila novú výzvu. Pod organizáciu obnoveného ročníka sa podpísala Alexandra Dzureková ako manažérka a Alexandra Tamášová ako kurátorka projektu. Ďalšia zmena nastala v rozšírení cieľovej skupiny o ľudí s mentálnym postihnutím. Výzva sa teda okrem psychiatrických liečební a denných stacionárov zasielala aj do domovov sociálnych služieb. Pre tento krok sme sa rozhodli s vedomím obrovskej rôznorodosti potenciálnych záujemcov a záujemkýň a zároveň s nádejou, že jazyk umenia bude spoločnou bázou, kde sa všetci môžeme stretnúť a porozumieť si. Motiváciou na rozšírenie cieľovej skupiny bol aj historický vývoj fenoménu art brut.

Pomenovanie art brut zaviedol v 40. rokoch 20. storočia francúzsky maliar Jean Dubuffet, ktorý bol jeho nadšeným zberateľom a propagátorom; považoval dokonca „surové“ umenie za vitálnejšie a inšpiratívnejšie než „kultúrne“ umenie. Argumentoval tým, že zatiaľ čo profesionálni umelci túžia po úspechu a uznaní, autori art brut tvoria výlučne z vlastných pohnútok.

Pod termínom *art brut* rozumieme tvorbu talentovaných umelkýň a umelcov bez výtvarného vzdelania, ktorí tvoria mimo oficiálnych umeleckých štruktúr a tradícií, len z vlastnej vnútornej potreby. Autori art brut sa vyznačujú autenticitou, originalitou, svojským výtvarným jazykom, ktorému rozumejú len oni sami a ktorý niekedy nahrádza verbálnu komunikáciu. Tvorcami art brut bývajú často ľudia, ktorí sa z rôznych príčin ocitli na okraji majoritnej spoločnosti (napríklad pre duševné ochorenie alebo mentálne postihnutie).

To však neznamená, že každú výtvarnú tvorbu umelecky neškoleného, zdravotne znevýhodneného človeka označujeme ako art brut. Naopak, ide o veľmi špecifickú skupinu umeleckých diel, ktoré majú spoločný na jednej strane výtvarný talent svojho autora a na druhej strane určité jeho/jej obmedzenie. Obmedzenie v zmysle buď sociálnej izolácie (autori art brut nepoznajú, resp. nesnažia sa napodobniť slávnych umelcov); alebo zdravotného obmedzenia (keď napríklad mentálne postihnutie ovplyvňuje intelektuálne schopnosti umelca). Sú to, paradoxne, práve tieto limity, ktoré sú spravidla zárukou autenticity výtvarného vyjadrenia. V kombinácii s výtvarným nadaním (alebo, lepšie povedané, silnou potrebou tvoriť) dávajú vzniknúť dielam, ktoré svojou originalitou, nečakaným využitím techník a materiálov, víziami, prácou s farbami a pod. tvoria samostatnú a špecifickú kategóriu, nezameniteľnú s tzv. amatérskou či detskou tvorbou.

Pozvánka na výstavu

Do výzvy Hľadá sa talent, rozposlanéj v lete 2018, sa prihlásila päťdesiatka autorov a autoriek zo všetkých kútov Slovenska. Odborná porota v zložení Katarína Čierna (kurátorka Zbierky inštitútu umenia Slovenskej národnej galérie), Alexandra Tamášová (kurátorka Slovenskej národnej galérie, kurátorka projektu Hľadá sa talent), Martin Kochan (výtvarník a pedagóg, lektor projektu Hľadá sa talent), Monika Mikyšková (výtvarníčka a pedagogička), Alexandra Dzureková (LZD, arteterapeutka a manažérka projektu Hľadá sa talent) ocenila pätnásť autorov a autoriek, z ktorých desiat sa v septembri 2018 zúčastnili na päťdňovom sympóziu v SNG – Schaubmarovom mlyne v Pezinku. Počas sympózia vybraní výtvarníci a výtvarníčky pod vedením lektorov Martina Kochana a Heleny Kusej skúšali nové techniky, konzultovali svoju prácu, ale venovali sa aj debatám (nielen) o umení a oddychovým aktivitám. Presvedčili sme sa, že podujatie je prospešné nielen pre rozvoj umeleckých schopností zúčastnených, ale takisto pre ich sebavedomie a sebahodnotenie – čo považujeme za pozitívny vedľajší efekt projektu.

Ďalším výstupom projektu bola **výstava** s názvom Vnútrné krajiny (kurátorka Alexandra Tamášová), na ktorej boli prezentované jednak diela zaslané autormi do výzvy, ale aj výsledky sympózia. Vystavujúci autori boli: Pavol Butkovský, Romana Danielová, Peter Galát, Vladislav Granát, Ľubomír Chabada, Ivana Kamenská, Kristína Kozáková, Bedřich Matoušek, Veronika Medlíková, Ladislav Mocik, Lenka Petáková, Juraj Putna, Peter Srnka, Marek Surek, Roman Toráč, Andrej Török, Michaela Vojtillová.

Výstava sa uskutočnila v dvoch reprízach: v Galérii mesta Bratislavy (Pálffyho palác, Bratislava 15. 11. 2018 – 20. 1. 2019) a v galérii PARTER BSC (Banská Štiavnica 9. 11. 2019 – 14. 12. 2019). Dôležitým kritériom pri výbere výstavných priestorov bola ich relevancia v rámci súčasného umeleckého diania. Inými slovami, bolo pre nás dôležité prezentovať výsledky projektu v dôstojných galerijných priestoroch, v prostredí a kontexte „vysokého“ umenia, kam art brut patrí napriek tomu, že ide o neprofesionálnu tvorbu.

Výstava v Bratislave

V rámci oboch repríz sme uskutočnili **komentované prehliadky výstavy pre verejnosť**, a publikovali sme tlačný **katalóg**, ktorý obsahoval okrem úvodného kurátorského textu reprodukcie vystavených prác a medailóny jednotlivých autorov. Počas trvania bratislavskej výstavy sme zrealizovali aj program pre vystavujúcich autorov, ktorý pozostával z výtvarného **workshopu a výletu** do Art brut centra Gugging, ktoré sa nachádza v Klosterneuburgu neďaleko Viedne. Ide o špecializované centrum, ktoré spája galériu, múzeum umenia a ubytovacie zariadenie s ateliéromi pre svojich klientov, ktorými sú umelci – tvorcovia art brut. Týmto umelcom je poskytnutý potrebný komfort a sloboda pre ich tvorbu a zároveň galerijný servis – ich diela sa vystavujú, propagujú, publikujú a predávajú. Toto pracovisko a jeho spôsob fungovania je pre nás veľkou inšpiráciou.

V projekte máme v pláne pokračovať. Radi by sme pripravili ďalšiu, tentoraz tematickú výstavu a tiež sympóziu, zamerané na 3D techniky, najmä prácu s hlinou. Naším cieľom je predovšetkým podpora talentovaných autorov so znevýhodnením a edukácia širšej verejnosti ohľadom fenoménu art brut, čím chceme v konečnom dôsledku prispievať k tolerantnejšej spoločnosti, ktorá dokáže oceniť špecifické kvality všetkých svojich členov.

Všetky vymenované aktivity boli realizované vďaka podpore Ministerstva kultúry SR a ďalších partnerov.

Sympóziu

Sympóziu

Seniori ako inšpirácia alebo Z náručia poznania

Oravské kultúrne stredisko je odborné, programové a poradenské centrum pre neprofesionálnu kultúru a vzdelávanie v regióne bohatom nielen na prírodné krásy a danosti, ale aj na šikovných a talentovaných ľudí a kultúrne hodnoty, ktoré vytvárajú. Vzniklo v roku 1953 a za obdobia aktívneho pôsobenia v oblasti miestnej a regionálnej kultúry sa etablovalo na inštitúciu s vysokým odborným kreditom, tradíciou, systematickosťou a koncepcnosťou pri vyhľadávaní, uchovávaní, sprístupňovaní, zveľaďovaní a propagovaní tradičných a súčasných kultúrnych hodnôt v regióne i šírení nových vedomostí a zručností.

Ročne pripravíme a realizujeme viac ako stopäťdesiat kultúrnych a vzdelávacích aktivít. Ide najmä o festivaly, súťaže, prehliadky, výstavy či tvorivé dielne miestneho, regionálneho a celoštátneho dosahu. Rozvíjame však nielen regionálny potenciál, sme silní a úspešní aj v budovaní partnerstiev a medzinárodnej spolupráce a kooperácie. S našimi, najmä poľskými a českými partnermi sme realizovali takmer dvadsiatu európskych projektov cezhraničnej spolupráce. Tvoríme kultúrne produkty a služby aj v rámci oblastí kultúrneho turizmu a kreatívneho priemyslu.

Aktívne spolupracujeme a vytvárame partnerstvá s miestnou a regionálnou samosprávou, so subjektmi tretieho sektora – s každým, kto prejaví záujem. Cieľom nášho snaženia a napĺňaním misie je zachovávať a rozvíjať regionálnu kultúrnu diverzitu a vytvárať podmienky na rozvoj miestnej kultúry. Snažíme sa preto trvalo udržiavať dynamiku jej rôznych prejavov. Máme významné miesto v budovaní regionálnej identity ako prejavu zodpovednosti ľudí v prístupe k sebe samému, vo vzťahu k ostatným, k hodnotám, ktoré vytvorili, a k prostrediu, ktoré ich obklopuje. Svojou vzdelávacou činnosťou významnou mierou prispievame k získavaniu nových vedomostí a zručností, nových postojov či návykov a k uvedomovaniu si miestnej a regionálnej svojbytnosti. Vytvárame podmienky na napĺňanie kultúrnych potrieb a sebarealizáciu v oblasti záujmovej umeleckej činnosti, tvorby, poznania kultúrnych hodnôt a voľnočasového vzdelávania. Zachovávame a zveľaďujeme kultúrne symboly regiónu a zabezpečujeme kultúrne a vzdelávacie aktivity pre široký okruh občanov. Budujeme tak regionálnu a lokálnu kultúrnu identitu a zvyšujeme aktívnu participáciu obyvateľov na kultúre.

Ciele nášho snaženia upriamujeme aj na marginalizované skupiny, najmä na seniorov a zdravotne znevýhodnených. Ako príklad dobrej praxe môže slúžiť projekt Z náručia poznania, realizovaný od roku 2015.

Obyvatelia tretieho veku sa stávajú čoraz významnejšou skupinou obyvateľstva. Skupinou, ktorá má svoje osobitosti a potreby. S pribúdajúcim vekom dochádza nielen k fyzickým a psychickým nezvratným zmenám organizmu a jeho funkcií, ako podstatné ohrozenie vnímame spoločenské, sociálne vylúčenie, súvisiace so zmenou spoločenského statusu, rolí a sociálnych pozícií, ktoré nastávajú pri odchode do dôchodku. Na potreby seniorov je potrebné reflektovať celostne, z viacerých aspektov. Tak môžu snahy prinášať multiplikačný efekt. Veď zdravotné ohrozenia, fyzická pohoda nadväzujú na psychické zručnosti a pohodu a možnosti sebarealizácie, sebauplatnenia a sebaakceptácie v spoločnosti. Oravské kultúrne stredisko pri svojej činnosti aktívne komunikuje so seniormi, všimá si ich potreby a eviduje podnety od nich. Seniori sú nositeľmi akumulovaných skúseností, zručností, postojov a vedomostí, ktoré chcú odovzdať

a prezentovať. Cítia potrebu byť užitoční a stále potrební vo svojom lokálnom spoločenstve, v ktorom často prežili podstatnú časť života a identifikovali sa s ním. Pomocou aktivít projektu Z náručia poznania im to už šiesty rok umožňujeme a dávame tak možnosť byť prospešní.

Náš projekt sa snaží súborom spoločenských, poznávacích a kultúrnych aktivít odpovedať na aktuálne a najvýraznejšie ohrozenia obyvateľov tretieho veku, ktorí žijú v meste Dolný Kubín a v blízkom okolí. Aktivity projektu sú pre nich ponukou a výzvou svoje potreby naplniť nenútenou a prirodzenou formou nielen v skupine podobných vekom, ale i v kontakte s inými – s deťmi, ktorým môžu odovzdať životné poslanstvo a motivovať ich i pri utváraní názorov, postojov a vzorov. Chceme nielen udržať fyzickú a psychickú vitalitu seniorov, ale ich aj včleniť do komunity lokálneho spoločenstva tak, aby sa cítili potrební, a tak, ako to bolo v minulosti prirodzené. Nástrojom na splnenie našich cieľov sa stala aktivizácia **klubu ručných prác**, v ktorom sa stretávajú šikovné ženy – seniorky. Tak sa nám darí pretaviť podnety a záujem seniorov vyjadrený na stretnutiach a pri realizácii iných aktivít do konkrétnej podoby. Takéto stretnutia predchádzali vlastnému projektu. Ženy tretieho veku na nich prejavili záujem

Spoločné tvorivé dielne

o pravidelné stretávanie a získavanie nových zručností a techník v tejto oblasti, ako i o vzájomnú komunikáciu a ďalšie aktivity v takomto klube. Seniori prejavili záujem aj o pohybové – turistické – a spoločenské aktivity s dôrazom na poznávanie a pripomínanie si kultúry a histórie regiónu, v ktorom žijú – spomienky. Deti prostredníctvom učiteliek vyjadrili záujem spoznávať tradičné ľudové umelecké a remeselné postupy, ktoré niektorí seniori dobre ovládajú, a vyjadrili aj záujem spoznať príbehy, povesti a zážitky ich mladosti formou rozprávania. Jednotlivé aktivity sme tak založili na princípe medzigeneračnej solidarity medzi seniormi a deťmi, s dôrazom na rodinné väzby, tradičné chápanie rodiny, ktoré sa v súčasnom svete často narúša. Našou prioritou bolo podporiť medzigeneračný prenos akumulovaných skúseností, zručností a životného poznania.

Cielovou skupinou cyklického projektu sú aktívni seniori z mesta Dolný Kubín a okolia, ktorí majú menšiu možnosť sociálnej akceptácie a začlenenenia. Každoročne sa do aktivít projektu zapoja asi 50 seniorov a viac ako 120 detí – škôľkarov, ktorí sú účastní na tvorivých aktivitách. V rámci projektu realizujeme každoročne súbor aktivít, ktoré naše ciele naplňajú. Sú nastavené tak, aby ich psychomotoricky zvládli aj seniori aj detí – škôľkari. Prvé stretnutia seniorov so skupinami detí z materských škôl majú názov **Starká, porozprávaj mi príhodu**. V rámci týchto nenútených stretnutí v trvaní jednej hodiny seniorky spomínajú na svoje detské časy a aké to bolo, keď boli ony vo veku svojich poslucháčov. Priblížia povesti, príbehy zo svojej mladosti. Ide o formu tréningu pamäti. Na stretnutia prinesú i pracovné nástroje, s ktorými sa dnes deti už nemajú možnosť stretnúť v domácnostiach. Seniori vysvetľujú významy slov, ktoré sa dnes už bežne nepoužívajú – archaizmov. Na revanš im deti zaspievajú, zarecitujú i zatancujú to, čo sa aktuálne v materskej škole naučili. Vždy ide o skupinu asi 10 seniorov a 20 detí, stretnutí realizujeme niekoľko, podľa záujmu.

Výstava prác

Stretnutie seniorov s deťmi

Zdobenie medovníkov

Druhou realizačnou fázou projektu je **cyklus kreatívnych a inšpirujúcich tvorivých dielní** vedených seniormi. Chytiť ihlu, navliecť nitku, prišit' gombík či vyšívať na látku je pre mnohých predškolákov niečo nové. Na stretnutiach seniori učia deti napríklad uháčkovať malý náramok a vytvoríť brmbolec. Ďalšie stretnutie je zamerané na quilling – prácu s papierom a lepom, ktorá spočíva v točení malých valčekov z papiera a ich následnom prilepení na kartón podľa vlastnej fantázie. **Pracujú aj s technikou** dekupaže. Každá skupina takto absolvuje štyri stretnutia.

Sprievodnými vzdelávacími aktivitami projektu pre seniorov sú tvorivé dielne, realizované v rámci celého regiónu. Zúčastníci sa tak už niekoľkokrát mohli vo Veličnej i Malatinej naučiť piecť a zdobiť medovníky, v Oravskej Polhore sa naučili technike výroby slamených ozdôb. Projekt vrcholí záverečnou výstavou výsledkov ich tvorivého snaženia, nainštalovanou ako putovnou v priestoroch Oravskeho kultúrneho strediska a vo vybraných materských školách v meste Dolný Kubín.

Projekt je založený na princípoch medzigeneračnej solidarity, prenose akumulovaných zručností, životného poznania a skúseností. Na aktivity projektu reagujú cieľové skupiny spontánne. Výsledok našich snáh je badateľný. Seniori sa začali pravidelne, raz do mesiaca schádzať v klube ručných prác, kde si navzájom odovzdávajú zručnosti a učia sa novým. Spoločné stretnutia vnímajú aj ako ďalší prvok ich sociálneho rozvoja a možnosti interakcie. Tvorivou sebarealizáciou naplňujú svoje sociálne potreby a nachádzajú nové možnosti zmysluplného trávenia voľného času. Prínosom sú i cykly tvorivých dielní a kurzy, do ktorých sa aktívne, často i ako lektori, zapájajú. V poslednom období sa takto tvorivo zoznámili s hrnčiarstvom, modrotlačou, košíkárstvom, drotárstvom, cínovaním šperkov a s rozličnými výtvarnými technikami. Komunita seniorov, ktorí sa schádzajú v priestoroch Oravskeho kultúrneho strediska v Dolnom Kubíne, nadviazala kontakty s podobnými seniorskými skupinami v Poľsku, najmä v Krakove a v Milovke. Výmena kultúrnych posolstiev dostáva i medzinárodný charakter.

Stružielka

Stružielka je regionálne špecializované vzdelávacie zariadenie pre zdravotne postihnuté deti a mládež, ktoré pôsobí v meste Čadca už od roku 1992.

Zriaďovateľom a dlhoročným garantom tohto zariadenia bolo Kysucké osvetové (neskôr kultúrne) stredisko v Čadci. Pri jej zrode stála Marta Letová, vtedy odborná pracovníčka Kysuckého osvetového strediska v Čadci, dramaturg Dr. Jaroslav Černý z Ostravy a Miloslava Soukupová, riaditeľka Múzickej školy v Ostrave.

Názov Stružielka vznikol na podnet pedagóga, hudobníka a zanieteného folkloristu Pavla Kužmu, ktorého sme oslovili pri hľadaní pomenovania novozaloženého zariadenia. Slovo stružielka znamená v kysuckom nárečí dláto ľudových rezbárov, ktorí dokázali jemným citlivým spôsobom tvarovať drevo a dodávať mu vnútorný život. Túto symboliku preberá aj Stružielka, ktorá formuje, opracováva, tvaruje a preniká do života detí, ktoré nemajú v živote toľko šťastia ako ostatní.

Tvorivé dielne

Deti a lektori Stružielky sa stretávajú v priestoroch Domu kultúry v Čadci a niektoré svoje aktivity presúvajú do rôznych inštitúcií mesta. Výchova a vzdelávanie detí sú zabezpečené prostredníctvom umeleckých tvorivých dielní.

Stružielku počas roka navštevujú deti s rôznymi druhmi ochorenia a postihnutia, ako je autizmus, Downov syndróm, mentálna retardácia, poruchy správania, poruchy reči, DMO, epilepsia, LMD, alergie a ďalšie. Stretávajú sa raz do týždňa a pracujú v jednotlivých odboroch detskej terapie pomocou umeleckých postupov:

psychoterapia – skupinová a individuálna liečba slovom a rôznymi neverbálnymi technikami,

arteterapia – skupinová terapia s využívaním rôznych výtvarných techník,

muzikoterapia – terapia zameraná na spev, hru na jednoduchých hudobných nástrojoch a pohybové hry so spevom,

dramatoterapia – skupinová terapia, ktorá využíva detskú dramatickú tvorivosť, improvizáciu, spontánnosť a fantáziu,

logopédia – individuálna náprava reči,

pohybová terapia a tanec – terapia zameraná na pohyb a tanec.

Deti navštevujúce Stružielku majú rôzne druhy znevýhodnenia. Snažíme sa vyberať tie postupy, ktoré zvládnu a nájdú si v nich svoje uplatnenie. V spoločnosti ostatných takmer rovnocenných detí sa cítia slobodne, príjemne a nepociťujú ľútostivé pohľady okolia. Na rôznych vystúpeniach pre verejnosť odhalia svoje vnútro, neraz prekonajú svoje sily a ukážu ostatným, že napriek svojmu hendikepu aj ony môžu byť šťastné.

Okrem tvorivých dielní pripravujú a uskutočňujú lektori pre deti zábavné popoludnia, výlety, exkurzie, letné tábory, stretnutia s rodičmi a priateľmi. Výsledky svojej činnosti prezentujú na rôznych regionálnych, nadregionálnych i medzinárodných hudobných a výtvarných súťažiach. Spoločne pripravujú veselé divadelné predstavenia, ktoré majú možnosť vidieť nielen ich rodičia, ale i hostia a široká verejnosť.

Zábavné popoludnie

Letný tábor

Divadelné predstavenie

Významnú úlohu v živote Stružielky zohrávajú letné tábory. Prvý letný tábor Rotary Stružielka sa uskutočnil už na konci druhého školského roka fungovania Stružielky, teda v roku 1994. Jeho realizáciu podporil medzinárodný projekt, ktorého autorom a garantom bol pán Jaroslav Černý a manažérkami za slovenskú stranu Marta Letová a za českú stranu Miloslava Soukupová. Finančne projekt zastrešoval RC Ostrava. Neskôr sa pridalo RC Žilina a ďalší sponzori. Obsahom letného tábora je počas celého obdobia trvania sociálno-adaptačný program pre 50 (25 slovenských a 25 českých) zdravotne postihnutých detí formou vlastných umeleckých aktivít. V tábore deti pracujú v tvorivých dielňach pod vedením slovenských a českých lektorov.

Letný tábor Rotary Stružielka má už viac ako dvadsaťpäťročnú históriu. Ide o tábor pre hendikepované deti, ktoré sa cestou vlastnej aktivity v rámci esteticko-tematických dielní dostávajú mimo každodenného, mnohokrát neľahkého stereotypu. Ocitnú sa po boku ďalších detí s podobným osudom a sociálny tlak hendikepu sa stráca. Vďaka pomoci Rotary klubu Ostrava a Rotary klubu Žilina môžu deti zažiť nádherný týždeň. Tábor slúži ako ozdravný esteticko-socializačný pobyt detí. Jeho cieľom je sociálna a kultúrna integrácia hendikepovaných detí a medzinárodná spolupráca v oblasti špeciálnych pedagogických umeleckých aktivít. Zúčastňujú sa na ňom deti zo Stružielky z Čadce a deti Lidové konzervatoře a Múzickej školy Ostrava, ktorá poskytuje široké možnosti na rozvoj poslucháčom so zdravotným postihnutím v integrácii so zdravými.

Deti sú rozdelené do 4 skupín, pracujú počas týždňa v 4 tvorivých dielňach: hudobnej, pohybovej, dramatickej a výtvarnej, v ktorých sa postupnou rotáciou vystriedajú.

Výtvarná dieľňa – je zameraná na rozvoj jemnej motoriky, vyjadrenie najmä pre deti s poruchami reči a zraku, rozvíja estetické cítenie a tvorivosť.

Hudobná dieľňa – ponúka možnosť presadiť sa aj deťom s pohybovým a zrakovým hendikepom, rozvíja estetické a hudobné cítenie, rytmus.

Pohybová dieľňa – pomáha presadiť sa aj deťom s narušenou komunikačnou schopnosťou, má dobré účinky na telo, spôsobuje radosť z pohybu.

Dramatická dieľňa – využíva tvorivé nápady detí, spája ich do divadelných obrazov, ponúka deťom možnosť sebvýjadrenia.

V závere tábora celá činnosť vyvrcholí spoločným vystúpením pre rodičov, priateľov, členov Rotary klubu Žilina a Ostrava a všetkých sympatizantov Stružielky. Pestrý tábor dopĺňajú popoludňajšie a večerné aktivity, ako je hipoterapia, kvízy, súťaže a tvorivé stretnutia, ktoré majú deti veľmi rady, odreagujú sa a zažijú nádhernú priateľskú atmosféru.

Pod vedením odborných lektorov dokážu tieto deti neuveriteľné veci. Mnohokrát siahnu na dno svojich síl. Odhalia skryté stránky svojej osobnosti a hlavne všetko robia s láskou, nehou a radosťou. Je veľmi dobré, že takéto zariadenie existuje a že sú ľudia, ktorí im chcú pomáhať.

Stružielka v súčasnosti vyvíja svoju činnosť pod gesciou občianskeho združenia, založeného 4. septembra 2015. Počet detí v Stružielke z roka na rok pribúda, čo nás motivuje tvoriť a vymýšľať stále nové aktivity. Vznik OZ Stružielka významne podporilo aj mesto Čadca, ktoré je stálym partnerom Stružielky. Umelecké tvorivé dielne sa naďalej konajú na pôde Domu kultúry v Čadci, kde má Stružielka svoj bezpečný a trvalý domov. Dlhoročným partnerom, priateľom a finančným garantom Stružielky je Rotary klub Žilina, ktorý každoročne organizuje rôzne benefičné podujatia na podporu zdravotne postihnutých detí.

Vďaka mnohým ľuďom, ktorí nás dlhé roky podporujú, robíme všetko pre to, aby naše deti zo Stružielky žili plnohodnotný život naplnený láskou, porozumením a priateľstvom.

„Pohodové“ filmové predstavenie

Film. Tento technický zázrak je najmladším, syntetickým a audiovizuálnym druhom umenia, ktorého hlavným atribútom je ikonickosť a ktoré prinieslo do spoločenského života nový rozmer. Je dostupný v kinách, v televízii, na nosičoch – jednoducho nesporne patrí do kultúrneho života človeka. Rozširuje naše chápanie života a sveta a približuje nás k ostatným ľuďom. Rovnako ako kultúra samotná i odvetvie filmovej tvorby má za cieľ dosiahnuť etické, morálne a trvácne hodnoty, ktoré posilňujú ľudskú dôstojnosť a ochraňujú základné práva človeka na život a spolužitie. Nie všetky deti však majú to šťastie, aby si dokázali plnohodnotne pozrieť filmové predstavenie, pretože majú určité vývinové obmedzenia. Do našich kín sa postupne dostáva fenomén inklúzie. Kino Lumière, kino Slovenského filmového ústavu, v spolupráci s občianskym združením RATA, o. z., ktoré sa venuje deťom s poruchou autistického spektra a ADHD, pripravilo od začiatku februára 2018 cyklus sensoricky prispôsobených premietaní. Stalo sa vzorom i pre kino Baník, prevádzkované pod hlavičkou Domu kultúry mesta Handlová, ktorý má skúsenosti so spoluprácou s občianskymi združeniami pomáhajúcimi rôznym skupinám znevýhodnených ľudí.

Stretnutia

K premietaniu „inkluzívneho kina“ sme pristúpili po stretnutí s matkou jedného postihnutého dieťaťa, ktorá nás priviedla k tomu, aby sme sa zaoberali myšlienkou prispôbiť premietanie a podmienky v kine so zreteľom na deti s rôznymi vývinovými poruchami a so zdravotnými obmedzeniami. Filozofia inklúzie nás oslovuje etickými dimenziami východísk a víziou života v priateľskej a otvorenej spoločnosti, kde si každý môže nájsť miesto i uspokojujúci spôsob života. Na druhej strane je zrejmé, že realita všedného dňa býva tomu veľmi vzdialená a čaká nás dlhá cesta, spojená so zmenou postojev v každej oblasti bežného života. Žiadna morálna zmena sa však nedá zaviesť odporúčením ani príkazom. Nové hodnoty sa musia prežiť a modely správania, ako príklad, dostať do procesu výchovy. Súčasný politický systém sa podieľa na rozvoji legislatívy rovnosti najmä v priebehu posledných 5 až 10 rokov. Napriek tomu, že sa presadzuje tlak na inklúziu, odlišnosť a rovnosť, je to stále v byrokratickej podobe, ktorá hovorí o úspešnosti, ale nie o skúsenosti alebo zmene, ktorú prináša. My vidíme určitý priestor na takúto zmenu práve v ponuke zažívať inklúziu na vlastnej koži, prostredníctvom sprístupnenia filmového umenia.

Návštevníčka kina

Vychádzame z toho, že v súčasnosti pri vytváraní novej kultúry myslenia a spoločenského pôsobenia je nastolená dôležitá otázka rovnosti. Ukazuje sa, že do každodenného života nalieha vstupuje potreba uznať, že odlišnosti jednotlivcov sú normálne a je dôležité túto skutočnosť akceptovať vo všetkých oblastiach. Našou snahou je v čo najväčšej miere prispôbovať prostredie kina tak, aby mali deti z filmu čo najkvalitnejší zážitok. Každé dieťa je iné, má rôzne danosti a predpoklady na rozvoj poznávacích funkcií v útlom veku, na vzdelávanie a neskôr na prácu a záujmy. Využívať a rešpektovať odlišnosti je odmietnutím zneuznania rozdielnosti a prináša dieťaťu istotu vo svete dospelých. Inkluzívnymi prvkami v priestore kina sa snažíme o rešpektovanie potrieb každého dieťaťa a napriek tomu, že má svoje nedostatky a je v mnohom nedokonalé, potrebuje slobodu môcť byť také, aké je. Vo svojom prístupe vyznávame hodnoty, na ktoré majú všetci ľudia právo. Je to dosahovanie osobnej integrity, radosť a sloboda. Tieto hodnoty, premietnuté do života,

znamenajú rovnaké zaobchádzanie, rovnaký prístup k potrebám a možnostiam, čo v našom prípade znamená sprístupniť „kultúru pre všetkých“.

Ako uvádza Marta Horňáková, „dieťa je vždy veľmi komplexné a disponuje predpokladmi žiť svoj život. Rôzne problémy máme a budeme mať všetci a potrebujeme sa stále s nimi učiť žiť“. Možno s ňou úplne súhlasí v tom, že nežijeme na svete, kde je možné vytvoriť navždy krajinu šťastia, ale môžeme sa pokúšať vytvárať malé oázy, kde budú vyrastať zdravé deti – napriek rôznym problémom. Takouto malou oázou šťastia môže byť aj obyčajné kino, kde nemáme na nikoho zabúdať a nechávať ho samého s jeho trápením, kde dostane príležitosť dať zo seba svoju vlastnú prirodzenosť. Inkluzívne kino pomáha aj rodičom dosiahnuť, že ich dieťa môže byť prijaté také, aké je – nie ako narušené medzi intaktnými, neschopné medzi schopnými, príťaž medzi perspektívnymi a podobne. Všetci sme predovšetkým ľudia a ak máme niečoho viac, zaväzuje nás to k solidarite, vytváraniu adekvátnych možností prežívania a väčšej pomoci tým, ktorí boli v niečom ukrátení.

Súťaž

To sú východiská, prečo deťom a ich rodičom ponúkame zážitky v komunite, možnosť mať účasť na diani v spoločenskom živote a ochotné poskytnutie potrebnej pomoci s akceptovaním rozmanitosti. Naši malí diváci majú celkom iné vývinové a osobnostné nastavenie ako dospelý divák. Odlišne vnímajú silu zvuku, ich vnímanie priestoru je často spojené so strachom z tmy, ktorý je príznačný pre deti predškolského veku, pričom maličké deti sú oveľa citlivejšie na svetlo a jeho zmenu, s ktorou sa stretávajú aj v akčnejších filmoch a niektorých kreslených rozprávkach. Myšlienka realizácie cyklu inkluzívneho premietania vznikla v kine Lumière. Za cieľ si dali sprístupnenie návštevy kina tým detským divákovi, ktorí pre špecifickú zmyslovú vnímania a správania bežné kino nenavštevujú. Zamerali sa hlavne na deti s poruchou autistického spektra a ADHD a vytvorili im možnosť s rodinou a priateľmi pravidelne navštevovať projekcie, ktoré sú upravené tak, aby im poskytli čo najväčší zážitok a kino bolo pre nich miesto spoločných stretnutí, kde sa cítia dobre. Projekcie prispôbené zmyslovému vnímaniu prinášajú týmto deťom výlety do kina bez strachu a stresu. Všetky premietania spĺňajú tieto podmienky:

- Konajú sa pravidelne v tej istej kinosále s možnosťou rezervácie miesta.
- Je znížená hlasitosť projekcie.
- Je znížený svetelný kontrast v kinosále.
- Premietajú sa čo najmenej abstraktné filmy, bez reklám a zvučiek.
- Je vytvorený priestor na pohyb po sále a toleruje sa komentovanie filmu.

V handlovskom kine sme dali priestor nielen deťom s poruchou autistického spektra a ADHD syndrómom. Keď hovoríme o inklúzii, nejde nám len o deti so zdravotným postihnutím. Napríklad orgán OSN, konkrétne Výbor OSN pre práva dieťaťa, ktorý interpretuje Dohovor OSN o právach dieťaťa, uviedol, že inklúzia zahŕňa všetky deti, celú rozmanitú ľudskú rodinu, nielen deti so zdravotným postihnutím či deti nadané, alebo deti z iných komunit. Inklúziu berieme vážne, preto sa snažíme vytvárať podmienky tak, aby mali všetky deti s rodičmi možnosť spoločných zážitkov vždy tam, kde je to možné, a to bez ohľadu na ich odlišnosti. Deti so zdravotným postihnutím nevnímame ako problém, ktorý treba nejakým spôsobom vyriešiť. Naše inkluzívne kino vytvára rovnaké podmienky ako kino Lumière, je však otvorené pre všetky deti bez ohľadu na intaktnosť. Vytvorili sme bezpečné prostredie, v ktorom sa môžu deti voľne pohybovať, majú možnosť film pohodlne sledovať z tulivakov, pričom rodičia môžu na ne nebadane dohliadať. Našou snahou je pozitívne reagovať na rozmanitosť a pristupovať k individuálnym rozdielom ako k príležitostiam na obohatenie všetkých. Teší nás, že si inkluzívne kino získava svojich priaznivcov a je našim prianom, aby sa inklúzia čoskoro stala samozrejmosťou nielen v kultúre, na školách, ale aj v bežnom živote.

Použité pramene:

Horňáková, M.: KROKY K INKLUZÍVNEJ ŠKOLE, VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku Hrabovská cesta 5512/1A, 034 01 Ružomberok. <http://uv.ku.sk>, verbum@ku.sk ISBN 978-80-561-0187-2
<https://inklukoalicia.sk/wp-content/uploads/2017/11/Kroky-k-inkl%C3%BAzii.pdf?x93840>
<https://rideproject.eu/media/ride-the-principles-approaches-sk.pdf>

Aktivity pre zdravotne znevýhodnených spoluobčanov v galantskom regióne

Spolok pracovníkov miestnej a regionálnej kultúry Slovenska v Galante je občianskym združením, ktoré sa od roku 1999 podieľa na rozvoji miestnej a regionálnej kultúry v galantskom regióne vo všetkých formách voľnočasových aktivít záujmovej vzdelávacej činnosti a umeleckej tvorivosti jednotlivcov a kolektívov. Spolupracuje s kultúrno-spoločenskými organizáciami, nadáciami a so združeniami doma i v zahraničí, podieľa sa na uchovávaní tradícií v oblasti miestnej a regionálnej kultúry a rozvoji kultúry národnostných menšín. Členovia spolku nezabúdajú pri organizovaní podujatí ani na zdravotne znevýhodnených spoluobčanov nášho regiónu a snažia sa ich plnohodnotne začleniť do kultúrneho života.

V galantskom regióne žije pomerne veľa osôb so zdravotným postihnutím, ktoré sa venujú určitému druhu umenia. Mnohých zaujíma výtvarníctvo, ale venujú sa aj recitácii poézie a prózy, spevu, hre na hudobných nástrojoch či tancu. Všetky tieto krásne umelecké činnosti pomáhajú osobám s rôznym zdravotným postihnutím popasovať sa so zložitým životným osudom. Naše občianske združenie už vyše 10 rokov veľmi úspešne realizuje podujatia v rámci projektu s názvom **Kultúra bez bariér**, ktorými sa snaží zblížovať a zároveň vzájomnou interakciou obohacovať život znevýhodnených osôb žijúcich v spoločnom priestore so zdravými ľuďmi. Základným cieľom predmetného projektu je formou prezentácie tvorivých aktivít zdravotne postihnutých

Výstava Kultúra bez bariér

Koncert

skupín obyvateľstva prispieť k odbúraniu bariér, ktoré, žiaľ, v našej spoločnosti ešte stále pretrvávajú. Hlavným zámerom členov spolku je formou prezentačných verejných podujatí prispieť k prelomeniu predsudkov voči skupine zdravotne znevýhodnených spoluobčanov, aby si aj ostatní ľudia uvedomili, že aj diela vytvorené hendikepovanou skupinou obyvateľstva tvoria súčasť nášho hmotného i nehmotného kultúrneho dedičstva. Samozrejme, že na prípravu a realizáciu uvedených podujatí sú potrebné aj finančné trnosedky, o ktoré sa každoročne uchádzame z grantovej schémy Ministerstva kultúry SR a Trnavského samosprávneho kraja. Za uplynulé roky sa nám potvrdilo naše presvedčenie o tom, že ak sa nám podarí v rámci projektu na vysokej úrovni zrealizovať niekoľko verejných podujatí, tak sa k nám postupne budú pridávať viacerí zdravotne postihnutí, pretože im ukážeme cestu k spoločnému umeleckému vyžitíu znevýhodnených skupín obyvateľstva so širokou verejnosťou. Prostredníctvom aktivít projektu chceme prezentovať, že kultúra a umelecké aktivity nemajú bariéry, a poukázať na osobitosti ľudí, ktorí zo svojej tvorivosti dokážu čerpať životnú energiu. Mnohokrát tvorivosť v oblasti kultúry zdravotne postihnutým osobám slúži ako účinná terapia.

Projekt Kultúra bez bariér podporuje tvorivé aktivity osôb so širokým spektrom zdravotného postihnutia, pomáha im integrovať sa do spoločnosti a poskytuje rovnosť príležitostí spoluobčanom so zdravotným postihnutím formou prezentácie ich kultúrnych a umeleckých činností na verejnosti. Na našich aktivitách sa zúčastňujú osoby s telesným i mentálnym zdravotným znevýhodnením. Pri príprave aktivít projektu Kultúra bez bariér sa už pred rokmi započala a naďalej sa veľmi úspešne rozvíja spolupráca so Slovenským zväzom zdravotne postihnutých v Galante a s jeho členmi. Táto vzájomná spolupráca znamená veľký prínos pre obe spomínané organizácie. Pozitívna spolupráca organizácií je garanciou otvoreného a priameho prístupu k znevýhodneným skupinám obyvateľstva a ich užšej a pozitívnej integrácii v rámci spoločnosti.

Veľmi nás teší, že náš počiatočný úmysel prilákať na spoluprácu na projekte ďalšie organizácie pracujúce so zdravotne znevýhodnenými skupinami obyvateľstva sa vydaril a k nášmu projektu sa pridali jednotlivci i seniorské centrá a domovy sociálnych služieb pre deti a dospelých z celého galantského regiónu. Zaujímavé činnosti a aktivity znevýhodnených

skupín obyvateľstva sa v rámci projektu Kultúra bez bariér prezentujú formou výstav výtvarných a umeleckoremeselných prác aj verejných kultúrno-spoločenských podujatí, kde majú možnosť hendikepované osoby predstaviť sa recitáciou, hrou na hudobnom nástroji, spevom či tancom. Aktivity projektu umožnili zviditeľniť sa a zapájať do kultúrneho života obcí a miest napr. talentovaného rómskeho speváka, ktorý je od svojich 14 rokov pripútaný na vozíček a napriek tomu sa rozhodol študovať spev a hudbu, no, žiaľ, nemal mnoho príležitostí účinkovať na verejnosti. Jeho hendikep však mnohonásobne vyvažuje jeho krásny hlas, ktorým rozdáva radosť všetkým naokolo. V rámci projektu sme verejnosti predstavili mnohých zdravotne znevýhodnených občanov ako napr. malého talentovaného nevidiaceho huslistu, ale aj dospelého nevidiaceho hráča na akordeóne či speváka a gitaristu. Verejná prezentácia zdravotne postihnutých občanov aj nimi vytvorených diel či interpretačných prejavov slúži ako motivácia na ich ďalší rozvoj a nové úspešné činnosti.

Aj vďaka finančnej podpore Ministerstva kultúry SR a Trnavského samosprávneho kraja sa Spolku pracovníkov miestnej a regionálnej kultúry Slovenska v Galante ako hlavnému organizátorovi spomínaných podujatí darí začleňovať do spoločenského života nášho regiónu ľudí so zdravotným postihnutím a umožňuje im prežívať spolupatričnosť a umelecké a kultúrne vyžitie. Uvedeným projektom sa nám podarilo naznačiť cestu k zblížovaniu a k spoločným umeleckým aktivitám znevýhodnených skupín obyvateľstva so širokou verejnosťou. Po zrealizovaných podujatiach každoročne zaznamenáme veľmi pozitívne reakcie a ohlasy zo strany verejnosti aj spolupracujúcich organizácií a takisto zdravotne postihnutých občanov. Pán Zoltán Nagy, predseda Slovenského zväzu zdravotne postihnutých v Galante, veľmi pozitívne hodnotí aktivity Spolku pracovníkov miestnej a regionálnej kultúry Slovenska v Galante. Podľa jeho vyjadrenia spolok významne pomáha pri kultúrnej prezentácii aj spoločenskej integrácii spoluobčanov sa zdravotným postihnutím v celom Galantskom regióne.

Ďalším priekopníckym projektom Spolku pracovníkov miestnej a regionálnej kultúry Slovenska v Galante, ktorým sa snaží venovať pozornosť znevýhodneným skupinám obyvateľstva, je projekt pod názvom **Modrý sprievod – šírenie povedomia o autizme**. Aj tento projekt sme uskutočnili vďaka finančnej podpore Ministerstva kultúry SR. V uplynulých rokoch sme v našom okrese zaregistrovali zvyšujúci sa počet narodených detí s mentálnym postihnutím a poruchou autistického

Výsledky tvorivých dielní

Modrý pochod

spektra. Projekt Modrý sprievod – šírenie povedomia o autizme sa snaží pomôcť zviditeľniť uvedenú zdravotne znevýhodnenú skupinu obyvateľov a byť im a ich rodinným príslušníkom nápomocným pri začlenení do každodenného života. Pri príprave a realizácii projektu spolok spolupracoval s rodičmi zdravotne postihnutých detí, odborníkmi z oblasti špeciálnej pedagogiky i sociálneho poradenstva. Projekt Modrý sprievod obsahoval aktivity – stretnutie s odborníkmi a verejný sprievod mestom Galanta s modrými balónmi a modrými dáždnikmi. Lektormi stretnutia boli Arnics Katalin, odborníčka na mentálne postihnutia a poruchy autistického spektra, ktorá predstavila tému s názvom O autizme očami špeciálneho pedagóga, ďalšími prednášajúcimi boli Oravec Lizanka a Fekete Gy. Viktor, ktorí hovorili o svete autistov a stratégiách na zvládnutie ich každodenných problémov. Oravec Lizanka a Fekete Gy. Viktor sú autisti s Aspergerovým syndrómom, ktorí aj takouto formou – rozprávaním o svojich skúsenostiach – pomáhajú ďalším ľuďom pri zvládaní ich problémov. Modrý sprievod – verejný sprievod mestom Galanta poukázal na fakt, že medzi nami žijú aj ľudia s takýmto zdravotným problémom, čo výrazne pomohlo šíreniu informácií o autizme. Sprievod deklaroval súdržnosť a spolupatričnosť s osobami tohto druhu zdravotného postihnutia. Na znak solidarity vypustili zúčastnení na námestí do vzduchu modré balóny. Projekt spojil rodiny s deťmi s mentálnym postihnutím a poruchou autistického spektra a pomohol ich spoločnému stretávaniu, odovzdávaniu informácií, vedomostí a skúseností.

Spätnou väzbou sme sa dozvedeli, že náš projekt prispel aj k vzájomnému prežívaniu osudov rodín s deťmi, ktoré majú poruchy autistického spektra. Tento projekt je široko-dáľoko ojedinelý, preto bola aj návštevnosť dosť vysoká. Mnohí rodičia nám ďakovali za príležitosť stretnúť sa s ľuďmi, ktorí zápolia s podobnými problémami, jednotlivé rodiny zo širokého okolia sa navzájom spoznali a vymieňali si skúsenosti. Z podujatí odchádzali s pocitom, že nie sú osamelí a majú sa s kým o svojich problémoch okrem zdravotného personálu porozprávať. Sme veľmi radi, že úspešnou realizáciou tohto projektu sme prispeli k tomu, že sme túto skupinu spoluobčanov s mentálnym postihnutím a poruchou autistického spektra dostali do povedomia verejnosti.

V úspešnej realizácii podujatí pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva v galantskom regióne i v rozvíjaní spolupráce s ďalšími organizáciami chce Spolok pracovníkov miestnej a regionálnej kultúry Slovenska v Galante pokračovať i v budúcnosti realizáciou už tradičných či novovzniknutých projektov.

ABILYMPIÁDA – priestor na sebarealizáciu a rovnosť príležitostí

Ľudia s postihnutím žijú medzi nami, ľuďmi, ktorí sme pri narodení dostali do vienkra zdravie. Často sú to naše deti, naši susedia, priatelia, známi i neznámi. Potrebujú našu pozornosť, podporu, naše porozumenie na to, aby mohli byť rovnocennou súčasťou našej spoločnosti. Majú právo žiť medzi nami, vybrať si to, čo v živote naozaj chcú. Ich sebestačnosť sa dá rozvíjať nielen v detstve, ale i v dospelosti. Primárnou potrebou každého človeka je mať možnosť robiť činnosti, ktoré má rád alebo ich potrebuje vykonávať.

„Zdravie predstavuje pre človeka podľa rôznych sociologických výskumov najdôležitejšiu hodnotu, pravdepodobne z dôvodu, že človek si uvedomuje súvis medzi dobrým zdravotným stavom a kvalitou svojho života“ (Matulayová, 2001, s. 247). Množstvo ľudí však berie dobrý zdravotný stav ako niečo samozrejmé, neuvedomuje si dosah nepriaznivého zdravotného stavu na život človeka. Jedným z dôvodov môže byť skutočnosť, že sa priamo nestretávajú s ľuďmi so zdravotným postihnutím, nepoznajú ich potreby, obmedzenia a bariéry, ktoré títo ľudia musia každodenne prekonávať. Vo vzťahu k zdravotnému postihnutiu, a teda i k ľuďom so zdravotným postihnutím, sa v histórii rozvinuli dva modely prístupu. Medicínsky model hovorí, že nevýhody, ktoré človek so zdravotným postihnutím musí znášať, sú priamym následkom jeho postihnutia. Naproti tomu sociálny model, ktorý sa rozvíja od polovice minulého storočia, zdôrazňuje, že zdravotné postihnutie je takzvaný spoločenský výtvar, a teda vzniká pôsobením rôznych bariér v spoločnosti. Stáročia boli ľudia so zdravotným postihnutím objektom charity a dobrovoľného rozhodnutia jednotlivcov, spoločnosti či cirkvi poskytnúť im nejakú formu pomoci na naplnenie ich základných fyzických potrieb. Žijeme v spoločnosti, v ktorej hodnoty a hodnotový systém jednotlivcov sú bezpodmienečne závislé od ocenenia v komunitách. Človek je tvor spoločenský, preto nemôže byť vylučovaný z prostredia sociálnych komunít, ktoré sú súčasťou jeho života. Hovorí sa, že kvalita ľudskej spoločnosti sa meria v kontexte jej vzťahu k tým, ktorí sú na ňu najviac odkázaní. Pre človeka je prirodzené, že je aktívny v rôznych sférach spoločenského života. V škále jeho aktivít má najvýznamnejšie zastúpenie práca a voľný čas ako každodenná súčasť života. Keď sa v spoločnosti hovorí o voľnom čase, väčšinou sa ľudia zhodnú na jeho nedostatku, prípadne si vymenia informácie o tom, ako ho zaujímavo využiť. Iný pohľad na voľný čas ponúka optika človeka so zdravotným postihnutím. Zatiaľ čo zdravému človeku v plnom využívaní voľnočasových ponúk bráni najčastejšie vlastná pracovná vyťaženosť či zlá ekonomická situácia, človek so zdravotným postihnutím má v tomto smere ďalšiu bariéru – svoj hendikep.

Svetová zdravotnícka organizácia definuje aktívne starnutie ako proces, v ktorom sa optimalizujú možnosti zdravia s cieľom zvýšiť kvalitu života starnúcich ľudí. Aktívne starnutie umožňuje ľuďom realizovať svoj potenciál duševnej pohody počas celého života a zapájať sa do spoločnosti podľa svojich potrieb, túžob a schopností, pričom im poskytuje primeranú ochranu, bezpečnosť a starostlivosť vtedy, keď to potrebujú. Umožniť starším ľuďom, aby mali čo najviac príležitostí, ktoré podporujú ich fyzické a psychické zdravie, aby mali možnosť aktívne sa zapájať do spoločnosti bez akejkoľvek diskriminácie. V tomto kontexte treba venovať seniorom minimálne takú pozornosť ako ľuďom so zdravotným postihnutím alebo iným marginalizovaným skupinám. Starší ľudia môžu žiť plnohodnotný život, musia však byť vytvorené podmienky na zmenu postoja celej spoločnosti (vrátane seniorov) k starobe.

Abilympiáda

Zemplínske osvetové stredisko Michalovce je kultúrno-osvetovým zariadením, ktoré vykonáva svoju činnosť podľa zákona o kultúrno-osvetovej činnosti. Je v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja. Napomáha rozvoj kultúry v podmienkach miest a obcí v okresoch Michalovce a Sobrance. Metodicky zastrešuje 62 obcí v Michalovskom okrese a 47 obcí v Sobranskom okrese vrátane mesta Sobrance. Sprostredkúva poznatky z kultúry a iných spoločenských oblastí, organizuje tvorivé aktivity – autorské aj interpretačné, poskytuje služby realizátorom kultúrno-osvetovej činnosti, odborne, poradensky a metodicky pôsobí vo vzťahu k jednotlivcom, združeniam občanov, organizáciám a iným súkromným subjektom. Organizuje prehliadky, festivaly, súťaže, výchovno-vzdelávacie podujatia, sprístupňuje, uchováva a sprostredkováva ľudové tradície a tradičnú ľudovú kultúru, prispieva k prevencii sociálnopatologických javov vrátane drog a závislostí, prispieva k výchove k prosociálnosti a vytvára možnosti na efektívne napĺňanie voľného času kultúrnymi aktivitami. Zabezpečuje tiež činnosť vo vlastných priestoroch organizovaním kurzovej, krúžkovej a školskej činnosti, zriaďovaním klubov a realizáciou podujatí klubového typu, realizovaním autorských výstav, výtvarnej, ľudovej a fotografickej tvorby. Svojimi aktivitami naplňa verejný záujem v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti, prístup občanov ku kultúre v súlade s platnými zákonmi SR, sebarealizáciu jednotlivca, rozvoj tvorivosti, umeleckú tvorbu, plnohodnotný život jednotlivca i komunity, jeho vzťah ku kultúre a efektívne využívanie voľného času.

Zemplínske osvetové stredisko vo svojej činnosti naplňa ciele sociálnej prevencie vlastnými projektovými zámermi a spoluprácou s občianskymi združeniami a neziskovými organizáciami. Významným prvkom sociálnej prevencie sú aj projekty neformálneho vzdelávania. V tejto oblasti spolupracujeme s konkrétnymi zariadeniami a občianskymi združeniami v našom regióne: Slovenská únia sluchovo postihnutých Michalovce, Slovenský zväz zdravotne postihnutých Michalovce, INTEGRA Združenie pre duševné zdravie Michalovce, ONKO KLUB VENUŠA Michalovce, LIDWINA, Domov sociálnych služieb Strážske, HARMÓNIA, Domov sociálnych služieb Strážske, ONDAVA, Domov sociálnych služieb Rakovec nad

Abilympiáda

Ondavou, Centrum sociálnych služieb ZÁTIŠIE Snina, DOSOS, Domov sociálnych služieb Sobrance, denné centrá a stacionáre v Michalovciach. Naše zariadenie sa pri práci so seniori a zdravotne znevýhodnenými občanmi snaží rešpektovať ich osobité potreby. Nuda a ničnerobenie napomáhajú zhoršovať choroby, vyvolávajú zlú náladu a podráždenosť, rovnako u hendikepovaných ľudí ako u seniorov. Rôznorodosť a inovatívnosť podujatí sú vhodným impulzom pre tieto skupiny. Možnosť seberealizácie sa naplnila cez projekt Abilympiáda ako nový typ podujatia v našom zariadení.

Abilympiáda je súťažná prehliadka pracovných schopností a zručností zdravotne znevýhodnených ľudí. V zahraničí aj u nás sa pre oficiálny názov tejto prestížnej súťaže používa anglické slovo abilympics – v poslovenčenej podobe abilympiáda, teda olympiáda schopností. Ľudia si ju často mýlia s paralympiádou. Súťažné disciplíny však nie sú o športe, ale o pracovných schopnostiach a zručnostiach zdravotne postihnutých. Ide o tvorivé prepojenie tradičných remeselných techník a inovatívnych nápadov a zručností. Špecifikom abilympiády v Michalovciach je, že je určená nielen pre znevýhodnených občanov, ale aj pre seniorov, ktorí patria tiež k ohrozenej skupine. V jednotlivých disciplínach sa stretávajú ľudia s rôznym postihnutím. Filozofiou abilympiád je ukázať, že aj ťažko postihnutí môžu konkurovať zdravým. Z toho dôvodu sa pri hodnotení neprihliada na hendikep. O atraktivnosti tejto súťažnej prehliadky svedčí aj množstvo a pestrosť jednotlivých súťažných disciplín. Rozrástol sa nielen počet súťažiacich, ale aj počet zapojených zariadení, pribudli aj nové súťažné disciplíny. Tie sme vyberali nielen podľa náročnosti, ale aj podľa záujmu jednotlivých zväzov, zariadení, skupín a hendikepu. Okrem tradičných disciplín, ako je háčkovanie, paličkovaná čipka, vyšívanie,

makramé, maľovanie na sklo, textil, hodváb, zdobenie medovníčkov, zdobenie predmetov servítkovou technikou, zdobenie veľkonočného vajička, ďalšími disciplínami bolo pletenie z papiera a quilling. Veľký záujem bol o disciplínu studenej kuchyne. Nápaditosť a kreativita súťažiacich sa najviac prejavili v súťažnej disciplíne recyklácia odpadu. Z použitých PET fliaš, papiera a textilu vytvárali nápadité šperky, úžitkové a dekoračné predmety do domácnosti. S podujatím sme začali pred dvomi rokmi. Podujatie je každý rok iné, vyvíja sa a rastie aj záujem zo strany zdravotne znevýhodnených a seniorov.

Súťažná prehliadka je náročná na technickú prípravu. Deň pred podujatím je venovaný na prípravu priestorov, jednotlivých súťažných stanovišť, prípravu pomôcok a materiálu, označenia, prípravu bezbariérového priestoru pre súťažiacich a všetkému predchádza nákup materiálu a pomôcok. Najnáročnejšou disciplínou z časového hľadiska je maľovanie na hodváb a paličkovaná čipka. Atmosféru súťaže sprevádza sústredenie a zanietenosť súťažiacich. Každý sa usiluje zhotoviť výrobok v čo najlepšej kvalite. Viacerí sú prihlásení do niekoľkých súťažných disciplín. Náročnú úlohu má porota, ktorá z množstva rôznorodých súťažných výrobkov musí vybrať tie najlepšie. Záver prehliadky patrí slávnostnému vyhodnoteniu. Každý súťažiaci je ocenený diplomom a hrnčekom s logom abilympiády. Súťažná prehliadka sa po obidva roky mohla konať aj vďaka finančnej podpore Ministerstva kultúry SR, z podprogramu 2.1 – Kultúrne aktivity osôb so zdravotným znevýhodnením. Súčasťou projektu sú sprievodné podujatia, ktoré sú obohatením a prispievajú k posilneniu vzťahov medzi znevýhodnenými skupinami a majoritou a medzi znevýhodnenými navzájom. Okrem výstavy výrobkov, ktoré vyrábajú počas trvania súťaže, je ďalšou aktivitou ochutnávka studenej kuchyne, ktorá je jednou zo súťažných disciplín. Tradíciou tohto projektu je, že záver súťaže patrí spevu, zábave a tancu, ktorý ponúka priestor na ďalšie komunitné zblížovanie a budovanie kontaktov a tým aj napĺňanie cieľov tohto projektu.

Tvorivé dielne

Prínosom takéhoto typu podujatia je vytvorenie priestoru na stretnutia, kde prebieha medzikomunitná komunikácia, výmena skúseností, vedomostí, zručností a vzájomná konfrontácia. Tento projekt prostredníctvom umenia poskytuje priestor na sebarealizáciu a sebavyjadrenie. V neposlednom rade využíva zábavnú a spoločenskú funkciu kultúry a umenia na posilnenie spolupatričnosti medzi jednotlivými skupinami a majoritou a podporu rovnosti príležitostí a integrácie do spoločnosti.

Kultúrne a osvetové zariadenia prinášajú širokú ponuku aktivít a podujatí pre rôzne skupiny ľudí, ktoré im umožnia objaviť a realizovať svoje tvorivé schopnosti a skrytý potenciál. Aj keď nie vždy ide o tvorivosť v zmysle vytvárania umeleckých diel, môže to byť uskutočňovanie drobných vecí alebo nepatrných činností, pri ktorých je potrebná predstavivosť. „Nikto nie je úplne **neschopný**. Každý dokáže aspoň niečo urobiť. Len mu treba na to vytvoriť podmienky.“ – Preiffer.

Maľovanie na hodváb

Kultúra bez bariér

Zostavila:

PhDr. Svetlana Chomová, PhD.

Autori príspevkov:

PhDr. Daniela Kuhnová

PhDr. Svetlana Chomová, PhD.

Mgr. Radoslav Pančík

PhDr. Daniela Čižmárová

Mgr. Anetta Cvachová

Mgr. Eliška Fričovská

Alexandra Tamášová

PhDr. Miroslav Žabenský

Ján Ďurica

Mgr. Jarmila Žišková

Bc. Eva Farkašová

Mgr. Lucia Vetrecinová

Úvod napísala:

PhDr. Svetlana Chomová, PhD.

Vydalo:

Národné osvetové centrum

Vydanie 1.

Rok vydania: 2020

Náklad: elektronická publikácia

Počet strán: 64

ISBN: 978-80-7121-364-2

EAN: 978 807 121 3642

Národné osvetové centrum je kultúrno-osvetovým zariadením s celoslovenskou pôsobnosťou so všeobecným zameraním a etablovaný aktér vzdelávania zamestnancov v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti. Ako štátna príspevková organizácia Ministerstva kultúry SR realizuje spektrum aktivít primárne občianskeho, profesijného a umeleckého vzdelávania, pričom mnohé z nich súvisia aj s plnením úloh štátnej kultúrnej politiky.

ISBN: 978-80-7121-364-2